

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Birgit Haasmaa

ETTEVÕTETE PANKROTTIDE TÕTTU RIIGILE SAAMATA JÄÄNUD MAKSUTULUD

Magistritöö ärijuhtimise magistri kraadi taotlemiseks ärijuhtimise erialal

Juhendaja: dotsent Viktor Trasberg

Tartu 2012

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “.....2012. a.

..... õppetooli juhataja

.....

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ETTEVÕTETE PANKROTISTUMISE AJALINE KÄSITLUS JA PANKROTIMENETLUSE OLULISEMAD ASPEKTID	8
1.1. Majanduse tõusu- ning langusaastatel toimuvate muutuste mõjud pankrotistumistele ja nende seosed maksutuludega	8
1.2. Seadustest tulenevad olulisemad regulatsioonid ja pankrottide trendid teistes riikides	19
2. VÄLJAKUULUTATUD PANKROTTIDE ARV, NENDE MAKSUVÕLAD JA MENETLUSEST TULENEVAD HÜVITISED 2006 – 2010. AASTAL EESTIS	28
2.1. Pankrotifirmade osakaal Eestis aastatel 2006-2010	28
2.2. Pankrotifirmadelt riigil saamata jäänud maksutulud	43
2.3. Pankrotimenetluses rahuldatud nõuded ning täiendavad hüvitised töötajatele	60
KOKKUVÕTE.....	65
VIIDATUD ALLIKAD	69
LISAD	75
Lisa 1. 2006-2010. aasta maksutulud	75
Lisa 2. 2006-2010. a ettevõtete vara, kohustused, omakapital.....	76
Lisa 3. 2006-2010. a ettevõtte investeeringud, lisandväärtus, tootlikkusnäitajad.....	76
Lisa 4. 2006-2010. a ettevõtete tulud, kulud ja kasum.....	76
SUMMARY	77

SISSEJUHATUS

Ettevõtte pankrotistumise uurimine on oluline nii mikro- kui makromajanduslikul tasandil. Ettevõtte on alati seotud selle majanduskeskkonnaga, kus ta tegutseb. Ta peab arvestama oma konkurentidega, klientidega/tarbijatega ja hankijatega. Lisaks on olulised faktorid nii asukohariigis kui ka partneri riigis toimuvad muutused (nt poliitilised, majanduslikud ja tehnoloogilised muutused). Kõigi seotud majandusagentide jaoks on oluline oma koostööpartneri halvenenud majanduslikust olukorrast koheselt teada saamine. Sel juhul tekib neil võimalus langetada õigeid otsuseid ning oma tegevus ümber korraldada. Kõrgendatud huvi on investoritel, finantsinstitutsioonidel ning teistel osapooltel. Samuti on seotud osapooleks riik, kes vajab vastavat informatsiooni tagamaks stabiilne majandusareng- ja keskkond. Turusüsteemi puudulikkus nõuab ühiskonna poolset sekkumist majandusse. Riigi valitsus oma majanduspoliitiliste abinõudega saab tagada majanduslikku ja sotsiaalset võrdsust ühiskonnas. Valitsussektori ülesandeks on garanteerida oma ühiskonna liikmetele avalike teenuste pakkumist, julgeoleku tagamist riigi territooriumil ning efektiivset majanduspoliitikat. Oma ülesannete paremaks täitmiseks vajab riik rahalisi vahendeid, mis suures osas laekuvad ettevõtlussektori tegevuse tulemusel. Riigi peamisteks eesmärkideks on kõrge tööhõive, hindade stabiilsuse, kõrge majanduskasvu ja välismajandusliku stabiilsuse tagamine.

Oluline on arvestada, et makromajanduses toimuvad protsessid on tsüklilise iseloomuga. See tähendab, et kord on majandus tõusufaasis, töötus minimaalne, ressursside kasutus maksimaalne ning nõudluse ja pakkumise seos tasakaalus. Sel juhul suudab riik eelarvetulusid teenida ilma suuremate probleemideta. Langusfaasis toimuvad makromajanduslikud nähtused aga vastupidises suunas. Tsükleid tekitavad nii nõudluse puudujääk kui ka tootmisressursside nappus ning kasvavad tootmiskulud. Seetõttu on ka riigil raskendatud tulude kogumine vajalikul määral.

2008. aasta sügisel puhkenud globaalne finantskriis tekitas tavapärasest suuremad tõkked finantsvahendite kättesaadavusele. Finantskriisi tulemusel vähenes globaalne nõudlus, tekitades väliskaubandusmahtudes kuni kolmandikuni ulatuva languse. (2011.a kevadine ... 2011: 39) Selle järk-järguline järelmõju jõudis hilinemisega ka Eestisse.

Käesolev majanduskriis tõi enesega kaasa olulisi muudatusi, kitsendusi, piiranguid, kokkuhoidu, loobumisi ja muid sunnitud tegevusi ning ümberkorraldusi nii riigi, kohalike omavalitsuste, ettevõtete-organisatsioonide ja paljude inimeste ning nende majapidamiste eksisteerimisel. Sageli oli tegemist nõ „pingutustega ellujäämise nimel”. Paljud ettevõtted lõpetasid oma tegevuse või pankrotistusid. (Raudjärv 2010: 601)

Ettevõtteid likvideeritakse mitmel põhjusel. Algatus võib tulla ettevõtja enda poolt (vabatahtlik likvideerimine), mis kõige tõenäolisemalt kahjustab kõigi osapoolte huve vähemal määral. Algatus ettevõtte likvideerimiseks võib tulla samuti ettevõttest väljaspool tegutsevatest organitest. Ainuüksi majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu on kriisi perioodil Eestis kustutatud igal aastal 2-3 tuhat ettevõtet. Majanduslikult kõige suuremat kahju tekitab ettevõtte likvideerimine läbi pankrotimenetluse.

Turul aset leidvate negatiivsete muutuste mõjul satuvad üha enam ettevõtteid üheaegselt finantsiliste probleemidega vastamisi. Kuna aga maksulaekumised kujunevad peamiselt eraettevõtete tegevuse tulemusel, siis on ettevõtete arvukus ning nende finantsvahendite stabiilsus oluline tegur riigi tulude hindamisel. Kogutud maksutulude kaudu on võimalik kindlustada oma liikmetele ühiskondlik heaolu, mis ühtlasi tagab riigi arengu jätkusuutlikkuse.

Majanduslangus toob kaasa väheefektiivsete ettevõtete tegevuse lõpetamise või olulise kokkutõmbumise (Raudjärv 2009: 79). Oluline on uurida, kuidas on Eestis pankrottide arvu dünaamika nii majandustõusu kui –languse perioodil muutunud. Kuna viimastel aastatel on majandus olnud langusfaasis, firmade maksejõulisus on kahanenud, siis on antud teema uurimine oluline ning aktuaalne. Samuti on teema aktuaalne, kuna riigi heaolu ning jätkusuutlik toimimine sõltub suures osas maksulaekumistest.

Eesti valitsussektori peamiseks tuluaallikaks on maksutulud, mis moodustavad 75-80% kogutuludest. Seetõttu on just maksudest kogutav tulu oluline tegur Eesti majanduse

stabiilsuse tagamisel. Vajalik on kindlaks teha, millises ulatuses on pankrotid vähendanud riigi tulusid ning millised asjaolud pankrottidega veel kaasnevad.

Magistritöö eesmärgiks on tuvastada ettevõtete pankrottide tõttu riigile saamata jäänud maksutulud. Vaatluse all on aastatel 2006 kuni 2010 Eestis kohtulikult väljakuulutatud pankrotid ning saamata jäänud tulu käsitletakse erinevate maksuliikide ja majandusharude lõikes.

Magistritöö eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- 1) selgitada majandusliku tõusu- ja langusaastate mõju pankrotistumisele;
- 2) selgitada pankrottide seoseid maksulaekumistega;
- 3) tuua välja olulisemad aspektid pankrottidega seotud seaduste regulatsioonidest;
- 4) anda ülevaade pankrottidest teistes riikides;
- 5) anda ülevaade pankrottidest Eestis 2006-2010 ning määratleda pankrotifirmade tõttu riigile laekumata maksutulud;
- 6) analüüsida pankrotifirmadelt laekunud summasid ning riigil täiendavalt tekkinud kulutusi;
- 7) tuua välja probleemsemad aspektid, millele Eesti Maksu- ja Tolliamet (MTA) võiks rohkem tähelepanu pöörata.

Töö eesmärgi ja uurimisülesannete täitmiseks koosneb käesolev magistritöö teemakohasest teoreetilisest ülevaatest ning empiirilisest käsitlusest.

Pankrotistumine on seotud ettevõtte maksejõulisusega, mida mõjutavad mitmed tegurid. Majanduslanguse ajal on ettevõtluskeskkond tõusuaastatega võrreldes oluliselt muutunud, seega on mõjutatud ka ettevõtete ellujäämine või pankrotistumine. Seetõttu leiavad teoreetilises osas käsitlemist lähtuvalt majanduse erinevate faaside olemusest nende seosed ettevõtete pankrotistumistega. Pankrotimenetluse teiseks osapooliks peale võlgniku on võlausaldajad, sh. riik. Lähtuvalt sellest analüüsitakse pankrottidest tulenevat kahjulikkust riigi maksulaekumistele. See aitab töö eesmärgi saavutamisel mõista, millised maksud on pankrottidest enam mõjutatud. Muuhulgas antakse ülevaade pankrotiprotsessi olulisematest sätetest, sh tuuakse võrdlusi teiste riikidega. Pankrotiprotsessi puhul tuleb arvestada mitmetes seadustes sätestatud printsiipidega: pankrotiavalduse esitamise tähtaeg, nõuete rahuldamise järjekord jne. Sellest lähtuvalt

on võimalik saada parem ülevaade pankrotimenetlusest ning sellega seotud erinevatest aspektidest, millega võlausaldajad arvestama peavad. Võrdlus erinevate riikidega selgitab, kui efektiivselt toimub pankrotimenetlus välisriikides ning millisel tasemel on Eesti näitajad võrreldes teiste riikidega. Siinkohal oleks huvitav võrrelda ka erinevate riikide pankrotiettevtete maksuvõlgasid ning hiljem menetluse raames laekunud summasid. Kuna vastavad andmed polnud kättesaadavad, siis vastavat analüüsi ei ole töös läbi viidud.

Magistritöö empiirilises osas selgitatakse välja maksejõuetute firmade mahud ning pankrotifirmade maksuvõlgnevuste dünaamika enne pankroti väljakuulutamist. Põhirõhk on 2006-2010. a Eestis kohtulikult väljakuulutatud pankrotiettevtete tõttu riigile laekumata maksutulude analüüsil. Analüüsi tulemusena selgub, millises ulatuses on majanduse tõusu- ja langusaastad mõjutanud pankrotistumisi. Täiendavalt hinnatakse vastavaid maksuvõlgnevusi erinevates majandusharudes tegutsevate ettevõtete seisukohalt, et näha, millises majandusharus on pankrotistumine kõige enam vähendanud riigile laekuvaid maksutulusid. Kuna pankrotimenetluses toimub pankrotivara arvelt võlausaldajate nõuete rahuldamine, siis leiavad töös käsitlemist pankrotimenetluse tulemusena hiljem laekuvad maksutulud. Ettevõtte pankrotistumise korral peab riik arvestama täiendavate kuludega, seetõttu käsitletakse riigi poolt tehtavaid koondamishüvitisi töötajatele seoses ettevõtte maksejõuetuks muutumisega. Töös juhitakse tähelepanu pankrottidest tulenevatele olulisematele asjaoludele, mille osas tuleks Eesti Maksu- ja Tolliametil korrekture teha. Autori andmetel ei ole Eestis samalaadset uurimust varem läbi viidud.

Töö empiiriline osa põhineb Eesti Maksu- ja Tolliameti andmete analüüsil. Selleks on võetud asutuse andmebaasist päring väljakuulutatud pankrotifirmade kohta. Määratletakse ära ettevõtete majandusharu ning maksuvõlad erinevate maksude osas. Empiiriline analüüs viiakse läbi lähtudes kvalitatiivsest statistilisest analüüsimeetodist. Töös kasutatud andmete põhjal koostatakse võrdlev ning graafiline analüüs. Pankrottide dünaamikat kajastavad andmed pärinevad Eesti äriregistri andmebaasidest. Lisaks on andmeanalüüsis täiendavalt kasutatud Eesti Töötukassa ning Eesti Statistikaameti poolt avalikustatud andmeid ning AS Krediidinfo poolt läbiviidud paneeluuringut.

1. ETTEVÖTETE PANKROTISTUMISE AJALINE KÄSITLUS JA PANKROTIMENETLUSE OLULISEMAD ASPEKTID

1.1. Majanduse tõusu- ning langusaastatel toimuvate muutuste mõjud pankrotistumistele ja nende seosed maksutuludega

Ettevõtete pankrotistumine sõltub tihedalt tema tegevuskohas valitsevast majanduskeskkonnast. Seetõttu tuleb antud töö raames esialgu anda ülevaade üldistest majandusprotsessidest ning seejärel käsitleda täpsemalt pankrotistumiste ajalist muutust ja riigil saamata jäävaid tulusid.

Majandus on pidevas muutumises ning kunagi ei ole tema areng pidevalt laienev, vaid tõusuperioodid vahelduvad langusaastatega. Sellise protsessi kirjeldamiseks kasutatakse majandustsükli terminit.

Majanduse tsüklilisust võib laiemalt kirjeldada kui võnkeid majandusaktiivsuses, mis on nähtavad näiteks selliste makroökonomiliste näitajate liikumises nagu majanduse kogutoodang, tootmine, intressimäärad, töötus ning hinnad. Majandustsükkel koosneb majandusaktiivsuse tipust, majanduslanguse perioodist ning sellele järgnevast põhjast ning taaselavnemise perioodist. Iga tsükkel on unikaalne oma sügavuse, kestvuse ning ulatuse osas majanduse eri sektorites. Sügavus iseloomustab majandusaktiivsuse kumulatiivset tõusu (langust) majandustõusu (-languse) perioodil. Tsükli kestvus on kahe tipu või põhja vaheline möödunud aeg. Laiaulatuslikkust iseloomustab, mil määral on tsüklilisus nähtav majanduse eri sektorites ning geograafilistes piirkondades. (Reijer 2006, viidatud Eier 2008: 9 vahendusel).

Majanduskasv on pikaajaline tootmispotentsiaali laienemine. Jätkusuutlikku majanduskasvu tagab kõrge elatustase ja kasvav tööhõive. (Riley 2006) Majanduskasvu

hindamise aluseks on reaalse SKP suurenemine. Tavaliselt kaasneb sellega ka inflatsiooni, tarbimise, palkade, investeeringute ja muude näitajate suurenemine.

Majanduslangust iseloomustab majandusaktiivsuse tasemete absoluutne vähenemine ehk negatiivsed kasvumäärad (Reijer 2006, viidatud Eier 2008: 9 vahendusel). Seega majanduslanguse ajal majandustegevus pidurdub, langeb nii SKP, tarbimine kui investeeringud. Töötuse määr seejuures aga tõuseb.

Turumajanduses, kus ettevõtjate, pankade ja majapidamiste otsustusprotsessid on läbivalt detsentraliseeritud, muutuvad finantssüsteemid majanduse ekspansiivse arengu faasides järjest ebastabiilsemaks. Põhjuseks on erasektori võlakooormuse kasv majanduse ülekuumenemise perioodidel. Pikaajaliste kohustuste järsku kasvu on näha ka Eesti ettevõtete puhul aastatel 2006-2008 (vt. lisa 2). Majanduskasvu algfaasis käituvad turuosalisel laenulepingute sõlmimisel esialgu veel ettevaatlikult, jälgides hoolikalt, et rahastatavad objektid oleksid piisavalt tulusad ning jooksvatest tuludest piisaks laenu probleemideta teenindamiseks. Kui majandus jätkab kuumenemist ja tulu inflatsiooniliselt suureneb, muutub tarbija käitumine eesmärgipäraseks. Edukad investeeringud soodustavad suuremate riskide võtmist. Turuosalisel alahindavad riske, hinnates samas üle kasumivõimalusi. Kui niisugune areng muutub üha ulatuslikumaks, suudetakse intresse finantseerida veel ainult uute laenudega. Arvatakse, et kapitaliturud jätkavad finantseerimisvajaduse rahastamist, kuna tagatiseks oleva vara väärtus endiselt kasvab. Usalduse kadumine majanduses hakkab levima ja pakkumine kapitaliturgudel väheneb järsult. Ebastabiilne finantseerimissüsteem tõmbab reaalmajanduse langusesse kaasa. (Raudjärv, Hennies 2010: 11)

Uno Mereste (2003: 551) defineerib majanduskriisi kui depressiooni ehk majandussiseste vastuolude erakordset teravnemist, mille tagajärjel ilmnevad seisaku-, tagasilanguse- ja laostumistähtsed kas kogu rahvamajanduses või selle mõnes osas (tööstuskriis, toidukriis, veonduskriis) või ka rahaliste suhete korralduses (börsikriis, valuutakriis). (Mereste 2003: 551)

Eeltoodust tulenevalt saab öelda, et majandusaktiivsuse hindamisel peetakse olulisimaks sisemajanduse koguprodukti näitajat. Sisemajanduse koguprodukt on ühtaegu nii toodangu, sissetulekute kui kulutuste mõõt (Kerem *et al.* 1998: 22). Majandusliku

languse ajal väheneb SKP reaalkasv peamiselt tööstustoodangu vähenemise tõttu. Kuna tihti on ettevõtte pankrotistumisega kaasnenud eelnevalt ka toodangu vähenemine, siis on SKP oluline näitaja pankrotistumise trendide hindamisel.

Langusfaasile on seega iseloomulik jätkuv majandusliku aktiivsuse langus. Majanduskriis puudutab tavapäraselt enamust ühiskonnaliikmeid, nii eraisikuid, ettevõtjaid kui valitsusorganeid. Iseloomulikuks on ühiskonna üldise heaolu vähenemine ja seda läbi sissetulekute vähenemise. Sissetulekuefekt põhjustab eratarbimise vähenemise, seetõttu hakkab kogunõudlus riigis vähenema, mis omakorda tingib ettevõtte varude suurenemise. Ettevõtted on sunnitud kontsentreerima oma rahaliste kohustuste jälgimisele, selle asemel, et edendada müüki ja suurendada tootmist (Eier 2008: 32). Uute tellimuste vähenedes, tuleb tootmiskoguseid vähendada, mis tähendab, et reaalne SKP väheneb. Tootmismahu vähendamine avaldab mõju tooraine nõudlusele, mille hinnad nõudluse vähenemise tõttu alanevad (Kulu, Pihor 2010: 4).

Majandustõusu ajal mõjutavad ettevõtlusaktiivsust pangad, pakkudes häid krediteerimistingimusi. Ettevõtteid vallandab üha kasvav soov võimalust kasutada ning soodsatel tingimustel laenukapitali suurendada. Turu intressimäära madalam tase võrreldes loomuliku intressi määraga soodustab investeringute kasvu ning vähendab ettevõtjate stiimulit säästmiseks. Hayeki teooria kohaselt põhjustab suurem nõudlus investeerinute järele ressursside nappuse, mistõttu kaasneb sellega hinnatõus ning kasvab tarbijate säästmisvajadus (Norman 2006: 10).

Sarnaste uuringute tulemused on näidanud, et ettevõtlussektoris on laenude arvelt lühiajalises perspektiivis võimalik majanduslikku kasvu edendada, kuid ülemäärane finantsvõimendus võib põhjustada pankrottide laineid ning pikemas perspektiivis kogutoodangu langust (Raberto *et al.* 2011: 27).

Pankrotiseaduse § 1 kohaselt on pankrot võlgniku kohtuotsusega väljakuulutatud maksejõuetus¹. Võlgnik on maksejõuetu, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldajate nõudeid ja see suutmatuse ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine².

---

¹ Pankrotiseadus. Vastu võetud Riigikogus 22. jaanuaril 2003. a – Riigi Teataja I osa, 2003, nr 17, art 95. (edaspidi ka PankS), § 1 lg 1.

² PankS § 1 lg 2

Juriidilisest isikust võlgnik on maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine³.

Püsiva maksejõuetuse korral ei kata võlgniku vara enam olemasolevaid kohustusi. Seaduse kohaselt ei tohi juriidiline isik olla püsivalt maksejõuetu. Juhul kui äriühing on maksejõuetu ja see ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine on äriühing kohustatud hiljemalt 20 päeva jooksul esitama pankrotiavalduse⁴.

Juriidilise isiku puhul saab välja tuua olukorra, kus ettevõtja ei suuda õigeaegselt tasuda saadud kauba või teenuste eest oma äripartnerile, täita võetud kohustusi pankade ees või võlgnevused tekivad maksuameti ees tasumata maksude näol. (Piiraja 2009: 11)

Pankrotistumisel omab suurt tähtsust ettevõtte juhtkonna poolt tehtud valed juhtimisotsused, mis on tingitud juhtide ebapädevusest, suutmatusest või puudulikkusest juhtimisest. Ettevõtte juhtorganid võtavad kergekäeliselt liigseid riske või ei arvesta üldse riskide võimalusega. McBryde, William W. on öelnud, et halb juhtimistegevus on kindlasti üks määravamaid võlgnikusiseseid maksejõuetuse põhjustajaid - äriühingu juhi oskuste, teadmiste, moraali ja motiveerituse tähendus äriühingu edukusele on otsustavalt tähtis, olgu siin tegemist väga väikese või eriti mastaapse ettevõtjaga (McBryde 1989, viidatud Kikas 2005: 16 vahendusel).

Juhtkonna ebakompetentsust näitab ka see, kui finantsaruannetes kajastatav informatsioon ei vasta nõuetele ning selle parandamiseks ei võeta midagi ette. Näiteks on omakapital muutunud negatiivseks ja seda suure kahjumi ja lühiajaliste kohustuste märgatava suurenemise tõttu. Liiga suur võõrkapitali osakaal on ohumärgiks, et ettevõtte ei suuda teenindada laene, sest reservidest jääb puudus. Samuti selgub Oliver Lukasoni (2010: 30) poolt 2010. a maksejõuetuse põhjustest läbi viidud uuringust, et maksejõuetuse väljakuulutamise aastale eelnenud aastal on netovarade mittevastavuse probleem väga tõsine – nõuetele mittevastavaid on sõltuvalt aastast kuni 80%-l ettevõtetest. Seega juhtkonna pädevus nii ettevõtte juhtumise- kui finantsalastest

---

³ PankS § 1 lg 3

⁴ Äriseadustik. Vastu võetud Riigikogus 15. veebruaril 1995. a – Riigi Teataja I osa, 1995, nr. 26, art. 355 (edaspidi ka ÄS), § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹

teadmistest on äärmiselt oluline. Vastavad eksimused võivad põhjustada aga ettevõtte pankrotistumise ning seda eriti majanduskriisi ajal, kui turutingimused muutuvad väga kiiresti.

Lisaks eristatakse kirjanduses (kuri)tahtlikku maksejõuetust. Tahtliku maksejõuetuse tekkimise puhul võib välja tuua näiteks järgnevad alaliigid (Lukason 2010: 11):

1. Ettevõte on asutatud mingi pettusskeemi elluviimiseks (nt. arvevabrik, kelmus vms). Niisugusel juhul ei ole eesmärgiks ettevõtlus kui selline, vaid kuritegu.
2. Ettevõttes tegeletakse küll äritegevusega, kuid samaaegselt toimub tegevuse algusest alates süstemaatiline ja teadlik pettus (ebaausateks võteteks on näiteks maksude valearvestus, tarnijatele mittetasumine vms).
3. Pettuse toimumine alates teatud ajahetkest. Nimetatud alaliigi puhul võib ettevõtte tegevuse algusperioodi turuoludes küll edukalt ja ausalt tegutseda, kuid turul toimunud muutuste tulemusel otsustatakse omanike kasu maksimeerida (seejuures võlausaldajate huvisid ignoreerides). Näiteks võib see väljenduda ettevõttest vara omastamises, täiendavate kohustuste võtmises jms.

Kuritahtlikke pankrotte võib esineda nii majandustsükli tõusu kui languse faasis, kuid pigem on nende esinemise tõenäosus suurem langusfaasis. Kui üldine elatustase on langenud, siis kasutatakse äritegevuses enam ebaseaduslikke võtteid. Kuritahtlikud pankrotid on riigi jaoks eriti problemaatilised, kuna sel juhul ettevõttel reeglina vara puudub ning maksuvõlgadega tekitatud kahjud jäävad riigile korvamata.

Ühest küljest on pankrotistumised tingitud turul toimuvatest muutustest, kuid oskusliku juhtimise tulemusena on võimalik neid muutusi ennetada ning jätkusuutlikult edasi tegutseda. Juhul, kui ettevõttel on majanduslikud raskused tekkinud, peaks juhtkond olema võimeline koheselt reageerima ning ennetama liiga suuri kahjusid töötajatele kui ka teistele võlausaldajatele.

Majanduskriiside perioodile on iseloomulik pankrottide arvu kasv, mis haarab endaga paljusid majandusharusid. Näitena võiks kirjeldada pankroti kinnisvaraturul. Kinnisvara ost järsult väheneb, pankrotistuvad kinnisvarafirmad, sellele järgneb pankrottide kasv ehitusettevõtete seas. Ehitusmaterjalide vajadus väheneb ning ehitusmaterjalide

tootmisfirmad pankrotistuvad. Nende pankrottide mõju jõuab seejärel masinatööstusesse, sest masinate ja tööriistade vajadus väheneb.

Euroopa Ühenduste Komisjoni raporti kohaselt on uuringud näidanud, et 50% väikeettevõtetest ei jää oma esimesel viiel eluaastal ellu ja majanduskriis ainult suurendab alustavate ettevõtete haavatavust (Wymenga *et al.* 2011: 40).

Tuginedes juhtumiuuringutele ning võttes arvesse ettevõtte vanuse ja juhiomadusi, saab eristada nelja tüüpi ettevõtteid, keda ohustab ebaõnnestumine (Ooghe, Prijcker 2006: 3):

1. Ettevõtted, mille eesotsas on juhid, kellel puuduvad juhtimis- ja erialased kogemused.
2. Ambitsioonikad ettevõtted, mis on kasvule suunatud. Nendel äriühingutel on peale ebaõnnestunud investeringut ebapiisavad rahalised vahendid, et kohandada oma tegevusi muutunud ärikeskkonnas ning vältida pankrotti.
3. Kasvule orienteeritud ettevõtted, mida juhivad väga enesekindel juhtkond ilma reaalse ülevaadet ettevõtte finantsolukorrast omamata.
4. Ettevõtted, kes on tegutsenud küll pikaajaliselt, kuid ettevõtte juhtkond on kaotanud sideme muutuva majanduskeskkonnaga ning seetõttu on firma äritegevus järk-järguliselt halvenenud.

Kriisi situatsioonile on eriti iseloomulik tööstustoodangu vähenemine. Seetõttu on just töötleva tööstuse sektor tsüklilise iseloomuga. Üldiselt on majanduslangusest kõige rohkem mõjutatud ehitus- ja tekstiilisektor, jae- ja hulgimüük, puidutoodete tootmine, tööstustootmissektor, hotellid ja restoranid ning autotööstus (Restructuring ... 2009: 2).

Majanduslanguse tingimustes hakatakse samuti piirama kulutusi meelelahutusele ning pikemaajalistele investeringutele. Mistõttu tunnetavad kriisimõju ka kultuuri ning kinnisvara sektoris tegutsevad ettevõtted.

Majanduse tõusuperioodil ettevõtete konkurentsivõime kasvab, kuna pangad võimaldavad soodsatel tingimustel laenude väljastamist. Tekivad võimalused tootmise laiendamiseks ning selle realiseerimine nõudluse tõttu on lihtsustatud. Seetõttu tõuseb ka ettevõtete koguarv ning nende ellujäämisprotsent suureneb. Et majanduse kasvuaastatel ei teki suuri pankrotilaineid, ei tähenda, et neid üldse ei esine.

Euroopa Ühenduste Komisjoni teatistes on samuti märgitud, et kuigi majandustsükli ja maksejõuetuse vahel on selge korrelatsioon, esineb pankrotte ka perioodidel, mil SKP kasv on suur (Ettevõtte ... 2007). Majanduspraktikas eksisteerib palju juhtumeid, kus võlgniku pankrot toob kaasa ka võlausaldaja pankroti. Ennekõike on see aktuaalne situatsioonides, kus võlausaldaja on liialt seotud ühe konkreetse kliendiga. Näiteks mingi mööblitootmisettevõtte pankrot võib raskesse olukorda seada vastava ettevõttega tihedates ärisidemetes oleva puitu tarniva ettevõtte. (Lukason 2008: 14) Lisaks võib ühe suurettevõtte pankrotistumine endaga kaasa tuua mitme väikefirma maksejõuetuse või pankrotistumise. Selliseid ilminguid pankrotistumisel võib täheldada ka majanduslikul kasvuperioodil.

Ettevõtte pankrotistumine mõjutab otseselt riigi poolt kogutavaid maksutuluseid. Maksutulud on sissetulek, mida valitsus kogub läbi maksustamise oma liikmetelt (Plummer 2011). Tegutsev ettevõtte, kes on jätkusuutlik tasub korrektselt maksukohustusi, kuid firma maksejõulisuse vähenedes tekib alati oht riigil saamata jäänud maksude näol. Ühest küljest mõjutab maksutulude laekumisi ettevõtete arv. Majanduskasvu ajal nende arv suureneb, mistõttu on ka riigil võimalik selle võrra enam tuluseid teenida, langusfaasis tekib aga vastupidine olukord. Kriisisituatsioonis elujõuliste ettevõtete osakaal väheneb ning leiab aset suurem ettevõtete likvideerimine nii vabatahtlikult kui sundlõpetamise (sh. pankroti) korras. See toob endaga kaasa maksutulude vähenemise.

Kuigi antud töös ei käsitleta kogu maksejõuetute firmade kogumit, võib öelda, et raskustesse sattunud ettevõtted (sh kindlasti pankroti tunnusega ettevõtted) eelistavad finantsprobleemide korral võlad tasuda pigem äripartnerile kui riigile. Äripartnerile arvete eest tasumata jätmise võib endaga kaasa tuua edasise koostöö katkemise, sest tihti tarnija keeldub järgmist tellimust täitmast, kuni varasemad võlad on saanud täidetud. Antud olukord seiskaks aga ettevõtte igapäevase tegevuse ning kahjustaks oluliselt tema majandustegevust. Seetõttu täidetakse võlakohustused esmajärjekorras tarnijate või koostööpartnerite ees ning hiljem maksukohustused riigi ees. Selline käitumine avaldab olulist mõju maksutuludele. Tavapärane on ka situatsioon, kus kõigepealt tasutakse hüpoteegiga või muude pantidega tagatud võlad (ennekõike krediitiasutuste ees) ning seda tehakse maksude maksmata jätmise arvelt (Lukason

2008: 12). Selline käitumine võimaldab ettevõttel küll tegevust pikendada, kuid püsivate makseraskuste ilmnemise korral on riigile tasumata kohustuste summa märkimisväärselt suureks kasvanud.

Üheks ohumärgiks, et ettevõtte ei suuda enam maksukohustusi korrektselt täita, on ettevõtte bilansis ostjate laekumata arvete suur osakaal. Krediidiinfo AS uuringute põhjal on keskmine maksehilinemine 2010. aastal 12,8 päeva (2006-2007. aastal 9 päeva), mis põhjustab raharingluse aeglustumise (Krediidipoliitika ... 2012: 10). Tähtajaliselt arvete tasumisega hilinemine mõjutab ettevõtjate omavaheliste tehingute toimimist, mis omakorda avaldab mõju riigimaksude laekumisele.

Maksetega hilinemist võib mõjutada krediidi kättesaadavus, rahapoliitika, krediidiinfo liikumine ja laad, firma likviidsus seisund ja finantsvahendite kättesaadavus pankadest, eriti ettevõtete puhul, kelle jaoks pangakrediit asendab tarnijakrediiti. Paljud võlgnikest ettevõtted peavad maksetega hilinemist tõhusaks ja odavaks võimaluseks oma ettevõtet ja tegevust finantseerida. (Mõju hindamise ... 2009: 2)

Oluliseks maksulaekumist mõjutavaks teguriks on ettevõtete inkorporeeritus (2 või enama ettevõtete liitmine). Mida kõrgem inkorporeerituse tase (mida rohkem ja mida suuremad ettevõtted), seda suurem on maksulaekumine (Ettevõtete jaotamata ... 2010: 108). Suurema käibega ettevõttel tekivad suuremad maksukohustused kui väikefirmal. Samuti pankrottidest tulenevate maksuvõlgade puhul - suurettevõttel on tavapärasest suuremad maksuvõlad. Seetõttu on tema pankrot riigi jaoks kahjulikum kui väikefirma pankrotistumine.

Maksukoormus ja maksustruktuur ning nende stabiilsus mõjutab eelkõige majanduskriisi perioodidel pankrotistumisi ja maksulaekumisi.

Alljärgnev tabel 1.1 annab ülevaate Eesti maksustruktuurist. Tabelis on välja toodud maksuliikide lõikes nende laekumise osakaal kõigist maksulaekumistest samal aastal. Tabeli viimases veerus kajastuvate andmete leidmiseks on kõigepealt vaadeldava viie aasta maksulaekumised summeeritud ning seejärel vastavad osakaalud arvutatud. Antud tabeli koostamiseks on kasutatud käesoleva töö lisas 1 toodud maksutulusi, mis lisaks

riigieelarvesse laekuvatele summadele sisaldavad ka omavalitsuste eelarvesse laekuvaid tulumaksu summasid.

Tabel 1.1. Maksulaekumiste osakaal maksuliikide lõikes 2006-2010, %-des

Maksuliik	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010.a keskmine
Sotsiaalmaks	33,5	34,2	37,0	36,1	34,7	35,2
Käibemaks	28,7	27,9	24,3	24,2	25,5	26,0
Kinnipeetud tulumaks	18,1	18,3	18,7	15,8	15,9	17,4
Kütuseaktsiis	5,7	5,5	5,6	6,3	7,3	6,1
Erijuhtude tulumaks	4,8	5,1	4,9	5,1	4,0	4,8
Alkoholiaktsiis	3,2	2,9	2,9	3,2	3,4	3,1
Tubakaaktsiis	1,9	1,9	1,8	2,7	2,3	2,1
Töötuskindlustusmakse	0,8	0,8	0,9	2,0	3,6	1,7
Kogumispensionimakse	1,2	1,3	1,5	2,3	0,8	1,4
Maamaks	0,8	0,7	0,9	1,0	1,0	0,9
Tollimaks	0,6	0,7	0,6	0,4	0,5	0,6
Hasartmängumaks	0,5	0,6	0,6	0,4	0,4	0,5
Elektriaktsiis	0,0	0,0	0,4	0,4	0,6	0,3
Raskeveokimaks	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Pakendiaktsiis	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Maksutulud kokku	100	100	100	100	100	100

Allikas: Riigieelarve ... 2011, MTA, autori arvutused

Vastavalt tabelis toodule on kõigist maksutuludest suurima osakaaluga moodustunud sotsiaalmaksu laekumised. Käibemaksu laekub vähemalt veerand kõigist maksutuludest. Ühtlasi võib täheldada, et majanduse langusaastatel on käibemaksu laekumiste osakaal varasemate aastatega võrreldes vähenenud.

Kuna Eesti maksusüsteem on rajatud tarbimismaksudele (käibemaks ja aktsiisimaksud), siis majanduse langusega kaasneva kogunõudluse vähenemise tulemusena vähenevad just tarbimisest tulenevad maksutulud kiiremini. Võrreldes tarbimismaksudega on majanduskriisi ajal otseste maksude (tulumaksud) laekumine stabiilsem, et aga Eesti otseste maksude osatähtsus on kolmest peamisest maksustruktuurist väiksem, siis riigi maksusüsteem on suures sõltuvuses tarbimismaksudest. Analoogne suhe on ka pankrotistunud firmade maksuvõlgades.

Eelarvetulude maht kasvab potentsiaalse SKP suhtes, kui SKP lõhe on positiivne ning kahaneb, kui lõhe on negatiivne. Selline efekt on põhjustatud peamiselt maksubaasi

ning maksumäära muutustest. Majanduse kasvufaasis on maksubaas suurem ning keskmine maksumäär kõrgem, mille tulemusena maksutulu kasvab nii absoluutmahus kui ka suhtena potentsiaalsesse SKPsse. Majanduse langusfaasis on reaktsioon vastupidine. Majandustsükli mõju süveneb maksusüsteemi progresseeruvuse kasvades ja vastavalt sellele, mida suurem osa moodustavad majandustsükli suhtes tundlikult maksubaasilt kogutud maksud. (Kattai 2004: 6)

Käibemaksu laekumise osakaalu vähenemise on tingitud ettevõtete majandusnäitajate halvenemisest, nt muutused müügituludes ja puhaskasumis. Lisa 4 näitab samuti nende näitajate vähenemise trendi 2008. ja 2009. aastal sarnaselt käibemaksuga. Samuti nähtub lisas 3, et vastavatel aastatel on toodangu kui ka lisandväärtuse maksumus ettevõtete majandusnäitajates vähenenud. Need näitajad on otseselt seotud käibemaksu laekumisega.

Sarnaselt on IMF-i poolt koostatud raportis jõutud järeldusele, et ühe protsendipunktiline SKP lõhe suurenemine vastab $1\frac{1}{4}$ protsendilisele käibemaksu puudujäägi suurenemisele (Sancak *et al.* 2010: 3).

Samuti leiti, et halvenemine (paranemine) käibemaksu efektiivsuses on ajendatud kaupade ja teenuste tarbimisharjumuste muutustest, madalamate (kõrgemate) käibemaksumääradega, suurenedes (vähenedes) maksudest kõrvale hoidmist majanduse kokkutõmbumise (laienemise) ajal. Muutused tarbimisstruktuurides ja maksudest kõrvalehoidmisel on peamisteks kanaliteks, milles sisemajanduse kogutoodangu lõhe omab mõju käibemaksu efektiivsusele. Maksudest kõrvalehoidumise mõjurite lähem uurimine näitab, et käibemaksu efektiivsus on positiivselt korrelatsioonis tugevama maksuhalduse rõhutamisega, negatiivselt korrelatsioonis üldise maksukoormusega majanduses. (Sancak *et al.* 2010: 3)

Lähtuvalt eeltoodust saab öelda, et majanduse langusaastatel suurenenud pankrottide arv vähendab ühtlasi maksulaekumisi ning peamiselt on mõju käibemaksu laekumistele. Kui palju täpselt väljakuulutatud pankrottide tõttu on riigil käibemaksu tulusid saamata jäänud, selgub käesoleva töö empiirilisest osast.

Kuna ettevõtte pankrotistumise tagajärjel jääb suur hulk inimesi tööta ning ühtlasi tööga hõivatute arv väheneb, siis vähenevad tööjõu maksutulud. Kaudselt on mõjutatud ka tarbimismaksude laekumised, kuna töötud ei panusta tarbimisse teistega võrreldes enam sama palju. Seega pankrotistumisest tingitud koondamised mõjutavad otseselt kõigi tööjõumaksude ning kaudselt ka tarbimismaksude laekumiste mahtu vähendavalt. Kõrgete koondamishüvituste tõttu tekivad ettevõttel ühekordsed suured maksukohustused. Arvestades, et pankrotistumise korral on ettevõttel nagunii eelnevalt suured võlgnevused tekkinud, ei ole ettevõtte suuteline ka koondamishüvitustest tekkinud maksukohustusi täitma.

Majandusliku languse perioodil kujuneb olulisteks teguriteks maksude optimeerimine ning maksudest kõrvalehoidmine. Maksumaksmisest hoitakse kõrvale siis, kui selleks on loodud vastavad võimalused, sh. eksisteerib korruptsioon ning ühiskonnas valitseb madal moraalne suhtumine maksude tasumisse. (Ettevõtete jaotamata ... 2010: 108)

Maksudest kõrvalehoidmine mõjub riigieelarvele negatiivselt. Kõigepealt tekib maksuauk eelarvetuludes ning selle täitmiseks peab maksuhaldur suurendama kontrollitegevust vastavate ettevõtete suhtes, mis on aga aja- ja rahakulukas. Suurte kulude vältimiseks on kindlasti vaja hoida maksukuulekus kõrgel tasemel. Maksudest kõrvalehoidmise võimaluste maandamiseks aitab kaasa lihtne ja läbipaistev maksusüsteem, mida Eesti riigieelarvestrateegias ka viimastel aastatel rõhutatakse.

Maksudest kõrvalehoidmine ei tohi olla ühiskonnas aktsepteeritav. Olukordades, kui firma finantsprobleemide korral püüab juhtkond veel olemasolevad varad võimalikult kiiresti välja kantida, et siis väiksemate kuludega pankrotimenetluse raugemine läbi viia, nõuab riiklikku sekkumist. Riigitulude arvel säästmine aga ei ole riigi eksisteerimise, järjepidevuse ja jätkusuutlikkuse seisukohast aktsepteeritav (Lillemets 2009a).

Kaasaegne ühiskond soosib suurte laenude võtmist ning võlgu olemist. Võlgu elamisel tuleb aga eristada, kelle arvelt seda tehakse. Ühiskond ei tohi ega saa soosida võlgu elamist riigitulude arvelt, sest maksulaekumiste vähenedes riigieelarve tuludesse, muutub avaliku halduse kulude finantseerimine raskendatuks (Lillemets 2009b).

Uuringud on näidanud, et majanduse tõusu- ja langusaastatel on maksude laekumine tavaliselt erinev. Kuna pankrottide arvu suurenedes jäävad riigil osaliselt maksutulud saamata, siis on surve vähendada riigi poolt pakutavaid hüvesid eelkõige sotsiaal-, tervishoiu ja hariduse valdkondades. Mõju on otsene ka kohaliku omavalitsuse maksutuludele, kuna suurem osa füüsilise isiku tulumaksust laekub valla (linna) eelarvesse. Sotsiaalmaksu laekumiste vähenemine pingestab pensionite väljamaksmist.

Lisaks tuleb riigil välja maksta pankrotistunud ettevõtete töötajatele väljamaksmata töötasu. Töötutele tuleb teha väljamakseid töötuskindlustusfondist kuni kuue kuu pikkuse perioodini. Seega pankrotid avaldavad kahekordset mõju riigieelarvele – vähenevad planeeritud maksutulud ning suurenevad kulutused pankrottidest tulenevate toetuste väljamaksmisel.

Pankrotimenetluse käigus toimub võlausaldajate nõuete rahuldamine, seetõttu on võimalus, et riik teenib osaliselt laekumata maksutulud tagasi. Kuna pankrotimenetlusest võivad osa võtta kõik võlausaldajad, kellel esineb võlgniku vastu nõudeid, saab nõuete rahuldamine toimuda ainult osaliselt. Seega pankrotimenetlusest tekkivad hilisemad laekumised riigieelarvesse pole kunagi piisavad pankrotifirma maksuvõla katmisel. Põhjalikumalt kajastab pankrotimenetluses nõuete rahuldamist järgmine alapeatükk.

1.2. Seadustest tulenevad olulisemad regulatsioonid ja pankrottide trendid teistes riikides

Rääkides pankrottide ning riigi maksutuludele seostest, on oluline käsitleda pankrotimenetluse protsessi ning seaduses sätestatud regulatsioone. See aitab selgitada, millised võimalused on riigil ettevõtte pankrotiprotsessi alustada ning millises ulatuses pankrotivara arvelt võib loota maksunõuete rahuldamisele. Lisaks käsitletakse antud alapeatükis pankrotimenetluse protsessi teistes riikides.

Pankrotimenetluse aluseks on Eestis vastu võetud pankrotiseadus, mis kehtestab reeglid alates pankrotiavalduse esitamisest kuni pankrotivarast väljamaksete tegemiseni ja pankrotimenetluse lõpetamiseni. Kuna Eesti on oma pankrotiseaduse kujundamisel aluseks võtnud mitmete teiste Euroopa riikide pankrotiseaduse, siis peamised sätted on

teiste riikidega sarnased. Näiteks saavad võlausaldajaks olla kõik, kellel on nõuded võlgniku vastu. Peale pankroti väljakuulutamist toimub pankrotivara müük ning selle arvelt rahuldatakse võlausaldajate nõuded, samuti toimub pankrotiprotsessis vara tagasinõudmine. Nende toimingute tegemiseks antakse volitused pankrotihaldurile, kes haldab pankrotivara. Samuti on enamikes riikides ühine pankrotivara arvelt kaetavate summade järjekord – kõigepealt täidetakse menetlusega kaasnevad kohustused ning seejärel võlausaldajate nõuded. Käesolevas alapeatükis on välja toodud maksejõuetusmenetluse olulisemad erinevused teiste riikidega.

Kuna enamikel ettevõtetel, keda ohustab pankrot, on maksuvõlad, osaleb pankrotimenetluses ka riik. Riigi esindajaks on Maksu- ja Tolliamet. Kuna MTA peamine eesmärk on koguda kokku riigi maksulaekumised, siis on tema osalemine pankrotiprotsessis äärmiselt oluline ning vajalik.

Pankrotiprotsess algab pankrotiavalduse esitamisest kohtule, kas võlgniku enda või võlausaldajate poolt⁵. MTA-l, ühe võlausaldajana, on seega võimalus koheselt reageerida ning esitada pankrotiavaldus, kui võlgnikul on riigimaksud tasumata. Seega ettevõtte vastu pankrotiavalduse esitamise aluseks on maksuvõlg.

Maksuvõlg on maksukohustuslase poolt tähtpäevaks tasumata jäetud maksusumma, tähtpäevaks tasumata jäetud maksusummalt arvestatud intress ning tollivõlast tulenev tähtpäevaks tasumata maksusumma ja sellelt arvestatud intress⁶. Pankrotiavalduse võib esitada, kui võlgnik ei ole täitnud kohustust 30 päeva jooksul pärast kohustuse sissenõutavaks muutumist ja võlausaldaja on teda kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus) ning võlgnik ei ole seejärel kohustust täitnud 10 päeva jooksul ning samuti juhul, kui võlgniku suhtes toimivas täitemenetluses ei ole kolme kuu jooksul vara puudumise tõttu saadud nõuet rahuldada⁷. Kindlasti on enne pankrotiavalduse esitamist kohustus veenduda, et selle esitamine on vajalik ning ettevõtte jätkuv tegutsemine tekitaks üha enam võlgnevusi juurde nii teistele võlausaldajatel kui ka riigile endale. Kui ettevõtte varasem maksekäitumine on olnud

---

⁵ PankS § 9 lg 1

⁶ Maksukorralduse seadus. Vastu võetud Riigikogus 20. veebruaril 2002. a. – Riigi Teataja I osa, 2002, nr. 26, art. 150. (edaspidi ka MKS), § 32.

⁷ PankS § 10 lg 2

korrekne ning ilma märkimisväärsete hilinemisteta, siis lähtuvalt hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest ei ole otstarbekas pankrotiavaldust esitada. Otsustamaks, kas ettevõtte vastu pankrotiavalduse esitamine on vajalik, peab MTA-l olema ülevaade ettevõtte varadest ning kohustustest, samuti tulevikus tekkivatest tuludest ning kohustustest. Ülevaate saamiseks on MTA-l õigus küsida ettevõttelt aruandeid finantsseisundi, majandustulemuste ning rahavoogude kohta. Kui selgub, et ettevõtte makseraskused on pigem ajutised, oleks mõistlik teha teatud mööndusi, ning ettevõttele pakkuda teisi võimalusi kohustuste täitmiseks. Ühe võimalusena võib näitena tuua maksuvõla tasumise ajatamise. Sel juhul on ettevõttel võimalus ajutistest raskustest vabaneda ning tuleviku perspektiivi hinnates ka riigile majanduslikku kasu tagada.

Maksejõuetu ettevõtte puhul sõltub maksuvõlgade maht MTA operatiivsest tegevusest pankrotiavalduse esitamisel. Mida kauem viivitada avalduse esitamisega, seda suuremaks kasvavad ettevõtte maksuvõlad ning seda raskem on nõuete rahuldamine.

Ühe mõjuna lähtuvalt ettevõtte pankrotistumisest võib käsitleda ka olukorda, kus MTA esitab pankrotiavalduse, kuna aga pankrotivarast ei jätku menetluskulude katteks, võib kohus määrata vastavate summade tasumise kohustuse pankrotiavalduse esitanud võlausaldajale⁸. Enamlevinud kulud võlausaldajatel tekivad halduri tasuga, mille alammäär on 25 000 krooni. Seega peab MTA kindlasti arvestama võimalusega, et menetluse käigus nõutakse temapoolset rahaliste kohustuste tegemist. Seetõttu on äärmiselt oluline eelnevalt hinnata, kas pankrotiavalduse esitamine on otstarbekas, kas menetluse käigus on võimalik riigil maksunõudeid tagasi teenida ning et rahuldatud nõuete summa oleks menetlusega kaasnevate kulutuste kõrval piisavalt suur. Seega on MTA-l kohustus hinnata pankrotiavalduse esitamise mõju ning otstarbekust, et välistada situatsioon, kus oma tegevusega tekitatakse riigile täiendavaid kulutusi menetluse finantseerimise näol.

Peale pankrotiavalduse läbivaatamist teeb kohus otsuse kas pankroti välja kuulutamise või pankrotimenetluse raugemise kohta⁹. Pankrotiseadus § 29 sätestab juhud, mil kohus lõpetab pankrotiavalduse menetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu. Menetlus raugub olenemata võlgniku maksejõuetusest, kui: 1) võlgnikul ei jätku vara

---

⁸ PankS § 11 lg 1

⁹ PankS § 27 lg 5

pankrotimenetluse kulude katteks ning ei ole võimalik vara tagasi võita või tagasi nõuda, sealhulgas puudub võimalus esitada nõue juhtorgani liikme vastu¹⁰. Sisuliselt tähendab see, et firmal puuduvad täielikult likviidsed varad, nii raha pangakontodel kui ka materiaalne põhivara. Lisaks puuduvad väljaantud laenunõuded, mida oleks võimalik tagasi nõuda. Eelpool kirjeldatud olukorra puhul jäävad rahuldamata kõigi võlausaldajate nõuded, sealhulgas ka riigile tasumata maksunõuded. Lähtuvalt maksuvõla mahakandmise ja kustutamise korra § 1-le kannab maksuhaldur seoses pankrotimenetluse raugemisega juriidilise isiku maksuvõla oma arvestussüsteemist maha¹¹.

Statistika näitab, et keskmiselt raugneb pankrotimenetlus enne pankroti väljakuulutamist iga-aastaselt 50% ulatuses. Rohketest raugenud pankrottidest võib järeldada, et menetluse väheefektiivsuse põhjuseks on võlgniku vara vähesus või puudumine. Sellise olukorra tingib asjaolu, et pankrotiavalduse esitamisega viivitatakse sedavõrd, et võlgnik on jõudnud majanduslikult täielikult hävida. Raugenud pankroti põhjuseks võib olla raske juhtimisviga või kuritegu. Kui olukord on muutunud lootusetuks, üritab juhtkond viimsel hetkel veel varad ettevõttest välja viia ning samade varadega hiljem uue ettevõtlusega alustada. Raugivate pankrottide suur osakaal näitab, et tegemist on maksejõuetuse regulatsiooni ühe põhiprobleemiga (Manavalld 2004: 25).

Tuvastades võlgniku maksejõuetuse, kuulutab kohus pankroti välja ning sellest hetkest algab pankrotimenetlus¹². Enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest lõpeb pankroti väljakuulutamisega¹³, samuti lõpetatakse intressi ja viivise arvestamine võlgniku vastu suunatud nõuetelt¹⁴. Pankrotimenetluse ajal toimub pankrotivara müük ning pankrotivara arvelt võlausaldajate nõuete rahuldamine, mille tulemusena selgub, kas ja kui palju on riigil võimalus maksutulust tagasi saada. Võlgniku vara võõrandamisel on müügi läbiviimine pankrotihalduri ülesandeks, kes peab korraldama vara müügi võlausaldajatele võimalikult kasulikul viisil ning minimaalsete kuludega (Laus 2011). Pankrotivarast saadud tulu suurus sõltub vara

---

¹⁰ PankS § 29

¹¹ Maksuvõla mahakandmise ja kustutamise kord. Rahandusministri määrus 61 2. maist 2002. a – Riigi Teataja Lisa, 2002, nr. 56, art. 834 (edaspidi ka MmKk), § 1 lg 1.

¹² PankS § 31 lg 5

¹³ PankS § 45

¹⁴ PankS § 35 lg 6

seisundist, kvaliteedist ja nõudlusest turul. Mida rohkem suudab haldur vara müügiga teenida, seda paremad võimalused on võlausaldajate (sh. riigil) nõuete rahuldamiseks.

Pankrotivarast tehakse kõigepealt menetlusega seotud väljamaksed. Maailmapank on läbi viinud uuringu erinevates riikides toimuvate pankrotimenetluste efektiivsuse kohta. Raportist selgub, et pankrotimenetluse kulutuste protsent pankrotivara väärtusest on väiksemad Norras (1%) ning Soomes, Belgias ja Kanadas, kus see näitaja on 3,5% (Doing Business 2009: 55). Kallimad menetlused on erinevates aasia ja aafrika riikides (38-43%) aga ka Ukrainas (42%) (*Ibid.*: 55). Eestis moodustuvad pankrotimenetluse kulud 9% pankrotivara väärtusest (*Ibid.*: 103). Seega ülejäänud 91% pankrotivarast saab lähtuvalt PankS § 153 rahuldada võlausaldajate nõuded. Selles menetluse etapis on ka riigil võimalus maksunõuete rahuldamiseks. Vastavalt PankS § 153 sätestatule rahuldatakse kõigepealt pandiga tagatud tähtaegselt esitatud tunnustatud nõuded ning seejärel muud esitatud ja tunnustatud nõuded¹⁵. Kuni 2004. aastani kehtinud pankrotiseaduse kohaselt olid eelisõigusnõueteks töötasunõuded ja maksunõuded. Kehtiva seaduse kohaselt hüvitab töötajale tema saamata jäänud töötasu Töötukassa. Seega seaduse muudatus töötasunõuete osas pole töötajate huve oluliselt kahjustanud. Mis aga puudutab seaduse muudatust maksunõuete osas, siis see kindlasti kahjustab riigi huve pankrotimenetluses. Muudatusi on põhjendatud sellega, et riigi nõuded ei peaks olema paremas olukorras võrreldes teiste võlausaldajate nõuetega, sest see tekitab vastuolu võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiibiga. Käesoleva seaduse kohaselt toimub riigi maksunõuete rahuldamine enamikel juhtudel peale pandiga tagatud nõuete rahuldamist. Seega pankroti mõju maksulaekumistele saab hinnata, kui pankrotivara on võõrandatud ning haldur on koostanud jaotusettepaneku. Sellest selgub, kas ja kui suures ulatuses rahuldatakse MTA nõuded.

Teisalt on riigil siiski eeliseid võlgade sissenõudmisel, sest maksuhalduril on õigus teha vastutusotsus, et nõuda sisse äriühingu maksuvõlg otse tema juhatuse liikmelt. Äriühingu maksejõuetuse korral võib maksuhaldur nõuda maksunõude täitmist juhatuse liikme isikliku vara arvelt.

---

¹⁵ PankS § 153

Eelisnõudeõiguse pandiga tagatud nõuetele sätestab pankrotiseadus ka mitmetes teistes riikides. Nii on see näiteks Soomes, Rootsis ja Saksamaal. Sarnaselt Eestiga ei ole maksunõuete rahuldamine eelisseisuses Rootsis, Suurbritannias ja Austraalias, kuid eelisjärjekorras rahuldatakse siiski töötasu nõuded ning tagatiseta võlausaldajad võivad oodata 33% ulatuses nõuete rahuldamist (Day 2006: 7).

Erinevalt Eestist on pankrotimenetluses maksunõuded eelistatud näiteks Poolas, Lätis, Leedus, Portugalis, Hispaanias, Prantsusmaal ja Kreekas. Kuid mitmed riigid on seadnud ka täiendavaid piiranguid – eelisjärjekorras rahuldatakse palgalt kinnipeetavad maksunõuded ning rahuldamisele kuuluvad nõuded, mis on tekkinud vahetult üks aasta enne pankroti välja kuulutamist. (Report on ... 2005: 18)

Nõuete rahuldamise määrad pankrotimenetluses on parimad Jaapanis, Norras, Kanadas, Soomes, Iirimaa, Taanis ja Belgias. Hinnanguliselt on need üle 80% nõude suurusest. Eestis on võlausaldajate nõuete rahuldamise määr 37,5%. (Doing Business 2009: 54) Reeglina jäävad asjaõiguslikke tagatise mitteomavate võlausaldajate nõuded peaaegu täielikult rahuldamata. Asjatundjate hinnangul ei saa eelisõiguseta võlausaldajad pankrotivarast midagi ca 90%-l juhtudest. (Manavalld 2004: 21) Kui suur on Eestis maksunõuete rahuldamise määr, selgub töö empiirilisest osast.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 36 kohaselt peavad juhatuse või seda asendava organi liikmed esitama pankrotiavalduse, kui on ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu¹⁶. Lisaks sätestab äriseadustik, kui äriühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, peab juhatus esitama viivitamata, kuid mitte hiljem kui 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest, kohtule äriühingu pankrotiavalduse¹⁷.

Karistusseadustik sätestab, et pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmise eest võib karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega¹⁸. Seega on riigi võimuses distsiplineerida ettevõtjaid õigeaegselt pankrotiavaldust esitama.

---

¹⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Vastu võetud Riigikogus 27. märtsil 2002. a – Riigi Teataja I osa, 2002, nr. 35, art. 216(edaspidi ka TsÜS) § 36

¹⁷ ÄS § 180 lg 5¹ ja § 306 lg 3¹

¹⁸ Karistusseadustik. Vastu võetud Riigikogus 06. Juunil 2001. a – Riigi Teataja I osa, 2001, nr 61, art 364. (edaspidi ka KarS), § 385¹

Selge on, et varakult alustatud pankrotimenetlus saab olla kõige efektiivsem ning toob enamikele osapooltele kasu. Likvideeriva menetluse korral on võimsalus paljude võlausaldajate nõuded rahuldada ning kui ettevõtte majanduslik olukord on parem, on võimalik läbi viia efektiivne saneerimismenetlus, mis aitab ettevõttel äritegevusega jätkata.

Saneerimismenetlust reglementeerib saneerimisseadus, mis võeti vastu Eestis esmakordselt 2008. a detsembris. Selleks, et raskustesse sattunud ettevõtet saaks päästa saneerimise kaudu, peaks pankrotiavalduse esitama õigeaegselt. Senine praktika Eestis näitab vastupidist trendi, st et avaldus pankrotimenetluse algatamiseks esitatakse ajal, mil ettevõtte võlgnevused on juba liiga suureks kasvanud ning saneerimisabinõude kasutuselvõtt ei ole enam võimalik. Teisisõnu – võimalus saavutada kompromiss saneerimisemenetluse algatamiseks tekib liiga hilja. Ettevõtte saneerimine on abinõude rakendamine ettevõtte majanduslike raskuste ületamiseks, tema likviidsuse taastamiseks, kasumlikkuse parandamiseks ja jätkusuutliku majandamise tagamiseks¹⁹. Seega on loodud võimalus ettevõtte maksejõuetuse korral taastada tema järjepidev tegevus, seda aga juhul, kui raskustele reageeritakse operatiivselt. Tagades ettevõtte jätkusuutlikkuse, tagatakse ka riigile planeeritud maksutulud.

Kui ettevõtte finantsseis ei ole muutunud kriitiliseks, oleks võimalus ka teise ettevõtte poolt firma ülevõtmine. Näiteks Taanis peetakse oluliseks kaitstud võlausaldajate huve ning sellega ühtlasi soodustatakse, et vähegi elujõuline ettevõtte müüdaks tegutsevale kontsernile. (Doing Business 2009: 54). Oluline on säilitada ettevõtte äritegevus ning töökohad. Maailmapanga poolt läbi viidud uuringus märgitakse, et hea pankrotimenetluse kolm peamist eesmärki on püüda taastada elujõulised ettevõtted ja likvideerida viletsad; maksimeerida võlausaldajate ja teiste sidusgrupi nõuete rahuldamise määrad ning võimalusel firma müüa tegutsevale ettevõttele (Doing Business 2009: 54). Riikides, kus raportis käsitletud näitajad on head, on suurem tõenäosus ettevõtte müüa või reorganiseerida (Doing Business 2009: 54). Eestis tähendab pankrot aga enamikel juhtudel ettevõtte lõplikku likvideerimist.

---

¹⁹ Saneerimisseadus. Vastu võetud Riigikogus 04. detsembril 2008. a – Riigi Teataja I osa, 2008, nr 53, art 296. (edaspidi ka SanS), § 2.

Maailmapanga raporti kohaselt on Eestis pankrotimenetluse kestvus umbes 3 aastat. (Doing Business 2009: 103). Kanadas, Iirimaal, Soomes ja Norras toimub pankrotimenetluse käigus ettevõtte sulgemine, reorganiseerimine või likvideerimine vähem kui ühe aastaga. Rootsis kestab pankrotimenetlus umbes 2 aastat. Lisaks selgub uuringust, et ühed pikemad pankrotimenetlused on aasia riikides. Kanadas ja Iirimaal on spetsiaalsed pankrotikohtud ning menetlus toimub seaduses ettenähtud tähtaja jooksul. (Doing Business 2009: 54) Portugal teostab pankrottide kiirmenetlust võlgnikele kelle varad jäävad alla 5000 € (Doing Business 2009: 55).

Pankrotimenetlusega hiline mine ning ajaliselt pikalevenivad menetlused on lisaks Eestile probleemiks ka teistele riikidele. Sarnane probleem on omane ka Leedule. 2008. aastal tegi Leedu oma pankrotiseaduses olulisi muudatusi, kuna maksejõuetusmenetlused võtsid tihti väga pikalt aega, tihti üle kolme aasta, mõningatel juhtudel 7-8 aastat (Norkus, Kavalne 2011: 223). Leedu pankrotimenetluses on olnud järgmised probleemid: maksejõuetus menetlus toimus sageli liiga hilja, võla usaldajate huvid ei olnud maksimaalselt kaitstud ja võlgnike poolsed kuritarvitamise juhtumid olid sagedased. Peamine muudatus, mis Leedu pankrotiseaduses on läbi viidud puudutab võlausaldajate õigust esitada pankrotiavaldust. Praegune süsteem lubab maksejõuetu ettevõtja võlausaldajatel esitada pankrotiavaldus kohe, kui maksetähtaega ületatakse. Võlausaldaja ainus kohustus on hoiatada võlgnikku pankrotiavalduse esitamisest üks kuu ette. Kui selle aja jooksul võlga ei tasuta, võib esitada pankrotiavalduse. Enne 1. juulit 2008 pidi võla usaldaja maksetähtaja ületamise järel ootama kolm kuud, enne kui võis pankrotiavalduse esitada. (Norkus, Kavalne 2011: 222).

Eeltoodust tulenevalt järeldub, et hea ning efektiivne pankrotiprotsess sõltub suures osas kehtivast pankrotiseadusest, samuti teistes seadustes sätestatud pankrottidega seotud reeglitest. Aga kindlasti ka võlgniku või võlausaldajate teadmised seadusandlusest ning üldine maksukuulekus. Protsessi efektiivsus on äärmiselt oluline riigile, kuna tema huvid on menetluses peamiselt maksuvõlgade osas.

Järgnevalt antakse põgus ülevaade pankrottide arvust teistes riikides aastatel 2006 kuni 2010. Käesolevas töös kajastatav välisriikide maksejõuetusjuhtumite arv pärineb Greditreform-i poolt koostatud raportitest Euroopa riikide maksejõuetuse kohta (Insolvencies in ... 2011: 6). Võrreldes erinevate aastate kohta koostatud raporteid, jääb

selgusetuks, kuidas täpselt on määratletud ettevõtete maksejõuetus. Sellele vaatamata on võimalik kindlaks teha erinevates riikides maksejõuetute ettevõtete üldine trend aastatel 2006-2010. Lähtuvalt raportist toodud andmetest maksejõuetute ettevõtete arvu kohta vaadeldi käesoleva töö raames järgnevaid riike: Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Taani, Norra, Saksamaa ja Inglismaa. Võrreldes vastavate riikide pankrottide arvu aastatel 2006-2010, selgus, et enamikes riikides on 2006. a pankrotijuhtumeid olnud oluliselt vähem kui 2010. aastal. Soome pankrotifirmade puhul võis märgata aastate lõikes suhteliselt väikest muutust. Märkimisväärseid erinevusi ei kajastunud, kuid siiski oli märgata, et Soomes on kõige rohkem olnud pankrotte 2009. a. Selline trend kajastus enamikes riikides, kuid vaatluse all olevatest riikidest Baltimaade puhul oli maksejõuetusjuhtumite arv kõrgeim 2010. aastal. 2006. ja 2010. a võrdluses on märgata suuremaid muutusi Taani ja Inglismaa pankrotiettevtete arvus, kus 2010. aastaks on pankrottide arv kasvanud üle 4 000 ettevõtte võrra. Taani puhul on kasv olnud vaadeldavate aastate osas aga eriti suur – üle kolme korra. Lätis ja Leedus on pankrottide arv iga aastaga suurenenud ning kasv on olnud vaadeldava perioodi lõpuks kahekordne. Rootsis ja Norras kasvas pankrottide arv hüppeliselt 2009. aastal ning 2010. aastaks oli nende arv vähenenud vastavalt 5% ja 10% võrra. Saksamaal on vaadeldaval perioodil kõige rohkem pankrotte olnud 2006. aastal, olulist vähenemist võis märgata juba 2007. aastal, kuid aastaks 2009 oli pankrottide kasv taaskord kõrgel tasemel. (Insolvencies in ... 2011: 6)

Üldiselt võib Euroopa riikide puhul täheldada 2006. ja 2007. aastal väiksemat pankrottide arvu ning olenevalt riigist on pankrottide kasv hüppeliselt tõusnud kas 2008. või 2009. aastal, olenevalt sellest, kui kiiresti ülemaailmne finantskriis riiki saabus. Paljude riikide puhul võis pankrottide arvus taas vähenemise märke näha 2010. a. Enamike riikide osas on pankrottide arv 2010. aastaks võrreldes 2006. aastaga kasvanud 25-50%. Olulisema erinevuse võib välja tuua Saksamaa puhul, kus pankrottide arv oli kõrgeim 2006. aastal ning järgneval kahel aastal oluliselt madalam.

2. VÄLJAKUULUTATUD PANKROTTIDE ARV, NENDE MAKSUVÕLAD JA MENETLUSEST TULENEVAD HÜVITISED 2006 – 2010. AASTAL EESTIS

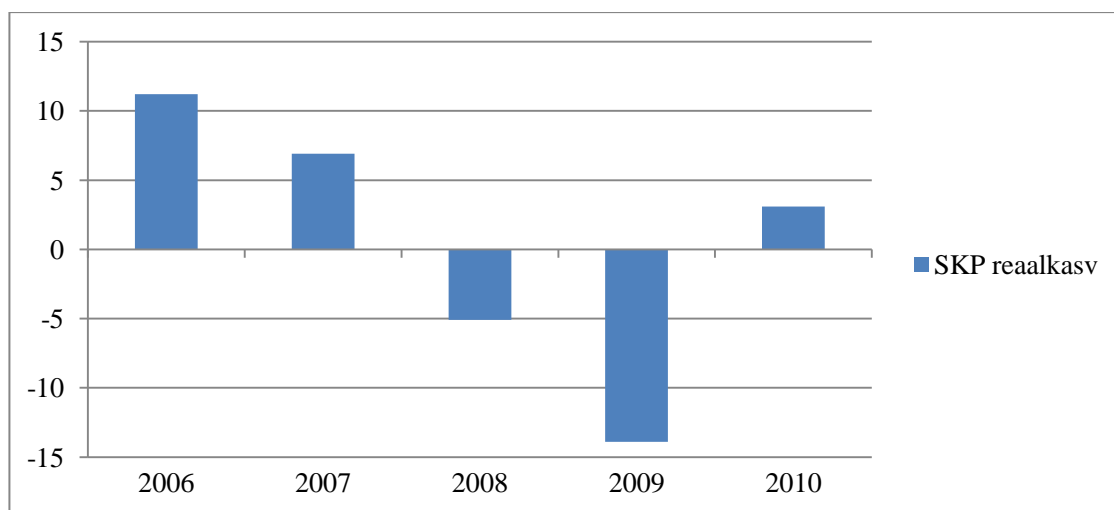
Käesolev analüüs käsitleb aastaid 2006 kuni 2010. Esmalt vaadeldakse Eesti maksejõuetute ettevõtete mahtusid ning osakaalu ettevõtlusaktiivsusest. Seejärel teostatakse analüüs vaid kohtuotsusega väljakuulutatud pankrotifirmade osas, kellel on kajastunud ka maksuvõlg. Käsitlemist leiab veel väljakuulutatud pankrottide maksuvõlgade kujunemise dünaamika. Empiirilise osa teises alapeatükis hinnatakse samade ettevõtete maksuvõlgnevuste mõju nii maksuliikide kui majandusharude lõikes. Kolmandas alapeatükis käsitletakse aastatel 2006-2010 Eestis väljakuulutatud pankrottidest laekunud summasid ehk pankrotimenetluse käigus maksunõuete rahuldamist.

2.1. Pankrotifirmade osakaal Eestis aastatel 2006-2010

Hindamaks, kuidas on seotud ettevõtte pankrottide tõttu riigil saamata jäänud tulu majanduse langus- ning tõusuaastatel, tuleb anda ülevaade aastatel 2006 kuni 2010 Eestis majanduse kasvufaaside kujunemisest. Kuigi majandusliku tõusu- ning langusaastaid saab hinnata läbi mitmete näitajate, kasutatakse majandusteooriates selleks peamiselt SKP näitajat. Käesolevas töös vaadeldakse samuti, kuidas on SKP eelmise aasta suhtes muutunud ning lähtuvalt sellest on võimalik määratleda tõusu- ning langusaastad Eestis perioodil 2006-2010. Järgnev joonis 2.1 kajastab SKP reaalkasvu Eestis 2006-2010.

Selgub, et aastad 2006 ning 2007 oli Eesti majanduses kasvuperiood. Suure osa SKP kasvu (eriti just 2006. ja 2007. aastal) põhjus on olnud hüppeline laenude andmise suurenemine nii eraisikutele kui ka ettevõtetele. 2007. a võis juba näha mõningaid

märke majanduskasvu pidurdumisest, kuna eelmise aastaga võrreldes on kasv olnud väiksem.

Joonis 2.1. SKP reaalkasv 2006-2010, %-des (autori koostatud).

2008. aastat võib pidada esimeseks majanduslanguse aastaks, kuna SKP reaalkasv langes miinusesse. Sügavam langus, mida võib pidada Eestis kriisiaastaks on 2009. Majanduslangus eelmise aastaga võrreldes ulatus ligi 14%-ni. Ühtlasi selgub joonise põhjal, et 2010. a on SKP kasv 2009. a võrreldes olnud märkimisväärne ning majandus on jõudnud kasvufaasi. Eeltoodust tulenevalt saab määratleda Eesti majanduse tõusuaastad, milleks on 2006, 2007 ning 2010. Majanduse langusaastateks on Eestis 2008 ning 2009. Vastav joonis on võetud aluseks ka antud töö empiirilises osas hindamaks pankrotiettevõtete maksuvõlgade kujunemist Eesti majanduse kasvu- ning langusaastatel.

Järgnevalt käsitletakse, kuidas vastaval perioodil on Eestis muutunud äriühingute arv. Oluline on vaadelda, kuidas nende arvukus on muutunud ning mil määral on mõju avaldunud majanduskasvu ja –languse muutus. Sellest lähtuvalt on hiljem võimalik hinnata, kuidas on samal perioodil pankrotistunud ettevõtete suhe kõigi äriühingute suhtes muutunud.

Tabel 2.1 kajastab 2006 – 2010. a äriregistris registreeritud ettevõtete arvu. Arvestatud on kõigi ettevõtetega, kuid aktiivselt tegutsevaid on hinnanguliselt poole vähem.

Andmetest järeldub, et aastast aastasse on ettevõtete arv järjest kasvanud. Igal aastal on 7 000-11 000 ettevõtte võrra äriühingute üldarv eelneva aastaga võrreldes suurenenud.

Tabel 2.1. Äriregistris registreeritud ettevõtete arv Eestis aastatel 2006-2010

Aasta	Kokku	Täis- ja usaldusühing	Osaühing	Aktsiaselts	Muud ettevõtlusvormid ²⁰	Äriühingute kasv võrreldes eelmise aastaga (%)
2006	109 776	1 138	76 852	5 799	25 987	–
2007	120 777	1 203	86 480	5 614	27 480	110
2008	128 347	1 349	92 554	5 344	29 100	106
2009	137 650	2 087	99 308	5 094	31 161	107
2010	148 594	2 014	108 603	4 819	33 158	108

Allikas: Statistika ... 2011; autori arvutused

See tendents on nähtav nii majandustõusu kui –languse aastatel. 2007. aastal, kui Eesti majandus oli tõusufaasis, on ettevõtete koguarv 2006. aastaga võrreldes suurenenud 10%. Samuti jätkus ettevõtete arvu kasv järgnevatel aastatel. Majanduslanguse perioodil on ettevõtete arvu kasv olnud mõnevõrra madalam, kui majanduse tõusufaasis. Siin tuleb ka selgelt välja, et majandustsüklite muutudes, muutub ka ettevõtete arvu kasv. Üha langev trend ettevõtete arvus on olnud aktsiaseltside osas, mille osakaal iga-aastaselt järjest väheneb. Aktsiaseltside arvukuse vähenemine on ohumärk. Välisinvestorid ei eelista suuremaid investeeringuid Eestisse teha, kuna puudub kvalifitseeritud tööjõud. Kõige enam on ettevõtete arv kasvanud osaühingute arvu tõusu tõttu, mille põhjuseks võib olla suur töötute arv. Koondamiste laine tekitab vaba tööjõudu juurde ja uut tööd on raske leida. Seetõttu püütaksegi ise oma ettevõtlusega alustada ning üldine ettevõtete arv kasvabki suure töötuse põhjusena. Osaühingute loomine on oluliselt odavam, kui aktsiaseltside loomine – kapitali väärtus oli varasemalt vastavalt 40 000 ja 400 000 krooni. Aktsiaseltside arv on vähenenud eeldatavasti just selle kulukuse tõttu, mis firma asutamine endaga kaasa toob.

Kuna alates 2011. a-st jõustus äriseadustiku muudatus, mille kohaselt võib osaühingut alustada ilma kohese osakapitali sissemakse tegemist.²¹ Selle muudatuse peamine eesmärk on soodustada majanduse arengut, elavdada väikeettevõtlust ja tõsta seeläbi ka

²⁰ Tulundusühistu, Euroopa äriühing, Välismaa äriühingu filiaal, Mittetulundusühing, Sihtasutus

²¹ ÄS § 140¹

inimeste tööhõivet (Firma loomine ... 2011). Antud seadusemuudatus võib aga kaasa tuua selliste osaühingute loomise, kus eesmärgiks ei seata ettevõtluse arendamist ning uute töökohtade loomist, vaid osaühing registreeritakse ühe tehingu tegemiseks ning maksudest kõrvalehoidmiseks. Nii võib ühe ettevõtja nimel olla registreeritud mitu osaühingut, mis reaalselt ei toimigi või tehakse tehinguid ebaseaduslikult ning oma maksutulude optimeerimiseks. Selline olukord soodustab maksupettusi. Firmsid luuakse maksudest hoidumise nimel, sest äriühingute kasumeid ei maksustata ja indiviidi tasemel tulud kanditakse äriühingusse.

Suur registreeritud ettevõtete arvukus ei pea tähendama suurt hõivatute arvu. Krediidinfo poolt kasutatud valimi nn. aktiivsete ettevõtete analüüsi põhjal on Eesti ettevõtted töötajate arvult väikesed (vt. tabel 2.2).

Tabel 2.2. Ettevõtete suurusklass töötajate arvu järgi

Suurusklass	Töötajate arv	Osakaal aktiivsete ettevõtete valimist (%)
Mikroettevõtted	vähem kui 10	89,4
Väikeettevõtted	10-49	8,5
Keskised ettevõtted	50-249	1,9
Suurettevõtted	250 ja enam	0,3

Allikas: Krediidipoliitika ... 2012

Nagu tabelist nähtub on mikroettevõtteid ligi 90% ja suurettevõtteid vaid 0,3%. Peamiselt on ettevõtete arv suurenenud mikroettevõtete arvelt, kus on vähem, kui kümne töötajat (Pärson 2010: 2). Osaühingu alustamise võimalus ilma osakapitali sissemakseta soodustab mikroettevõtete osakaalu suurenemist veelgi.

Majanduskeskkonna muutudes muutub ka ettevõtete arv, kellel tekivad püsivad raskused oma maksete tasumisel. Kohtulikult väljakuulutatud maksejõuetusmenetlusega kaasneb kas pankroti väljakuulutamise või raugemine enne pankroti väljakuulutamist. Menetluste puhul, mis lõpetatakse raugemise tõttu, on tegemist juhtumitega, kus ettevõtte likvideeritakse maksejõuetuse tõttu ning varade puudumisel. Seetõttu tuuakse järgnevalt ära pankrotimenetluste raugemiste arv (vt. tabel 2.3). Edaspidises empiirilises analüüsis andmete puudumise tõttu antud ettevõtete maksuvõlgnevusi ei analüüsita.

Pankrotistunud firmade arv langes kuni aastani 2007, kui pankrotti läks vaid 323 ettevõtet, seega langes püsivalt maksejõuetute ettevõtete arv 2006. a võrreldes 13,4%.

Tabel 2.3. Kohtulikult tuvastatud maksejõuetute ettevõtete arv 2006-2010.a

Aasta	Väljakuulutatud pankrott	Pankrotimenetluse raugemine pankrotti välja kuulutamata	Kokku	Muutus eelmise aastaga (%)
2006	170	203	373	-
2007	163	160	323	-13,4
2008	254	243	497	53,9
2009	543	573	1 116	124,5
2010	492	613	1 105	-1,0

Allikas: Registrate ja Infosüsteemide Keskus, 2011; autori arvutused

Viimastel aastatel on maksejõuetute firmade arvu langustrend aga vaheldunud kasvuga. Hüppeliselt on pankrottide arv kasvanud 2009. aastal, mil see oli kümnendi kõrgeim (2008. a võrreldes oli kasv 124,5%). 2007. aastaga võrreldes on kasv olnud lausa üle kolme korra. 2010. aastal püsis pankrottide arvukus endiselt väga kõrgel tasemel – Eestis kuulutati välja 1 105 äriühingu maksejõuetus. Arv on kümnendi pingereas teisel kohal. Samal ajal toimus pankrottide arvus üle mitme aasta väike langus (2009. a võrreldes 11 ettevõtte võrra ehk 1%).

Töö teoreetilises käsitluses selgus, et pankrottide arvu tõus erinevates Euroopa riikides on avaldunud erinevatel aastatel. Majanduskriis, mis sai alguse USAst, jõudis Euroopasse mõningase hilinemisega, samuti Euroopa riikide siseselt ei ilmne majanduskriis kõigis riikides korraga. Kuigi majanduses aset leidvad protsessid avalduvad erinevates riikides ajalise nihkega, võib Eesti maksejõuetute ettevõtete arvu muutuses mõningast sarnasust näha Põhjamaadega, eelkõige Rootsiga, kus pankrottide arvukus kasvas hüppeliselt samuti 2009. aastal. Autori arvates tuleneb selline sarnasus Rootsi pankade juhtrollist Eestis. Toetudes teoreetilistele seisukohtadele on majanduse tõusu ja languse osaliseks põhjustajateks pangad.

Eesti ettevõtete pankrotte uurib alates 2001. aastast põhjalikult Krediidiinfo. Paneeluuringust selguvad mõningad iseloomulikud tunnused tüüpilise pankrotiettevõtte kohta, mis ühtivad töö esimeses peatükis loetletud tunnustele. Pankrotiettevõtete

suurimateks võlausaldajateks osutusi pangad (laenu on tagatud hüpoteegiga, mistõttu pankrotimenetluses kuuluvad eelisnõuete hulka). Tüüpiline pankrotiette võtte on kuni 10 miljonilise müügituluga ning suure kahjumiga töötav omakapitalita firma. Pankrotistunud ettevõtetest 72% esines pikaajaline maksuvõlg juba enam kui aasta enne maksejõuetuse väljakuulutamist. Ligi 97% pankrotistunud ettevõttest said oma tegutsemise ajal nõrga Krediidiinfo reitingu. (Paneeluuring ... 2010: 10-12)

Sarnaselt Euroopa Liidu maadega on suurima pankrotiohuga sektoriteks majutus ja toitlustus ning ehitus, kus pankrotistus iga 70. ettevõtte. Pankroti tase nendes sektorites oli teistega võrreldes kaks korda kõrgem. (Paneeluuring ... 2010: 12) Samuti leiti, et maksejõuetuse ning hilisema pankrotistumise ilminguteks võib pidada viimasel aastal omakapitali muutumist negatiivseks ning seda suure kahjumi ja lühiajaliste kohustuste (ligi 30% võrra) märgatava suurenemise tõttu (Paneeluuring ... 2010: 15).

Üle poolte ettevõtetest on kaks aastat enne pankrotistumist oma majandustegevusega kahjumisse jäänud. Lisaks on uuringus ära toodud, et pankrotifirmale on iseloomulik madalam raha osakaal käibevarast ning suurem osakaal ostjate ja muul debitoorsel võlgnevusel võrreldes keskmise tegutseva ettevõttega. Ostjate võlad viitavad ebatõenäoliselt laekuvatele arvetele. Pankrotifirma puhul võis märgata, et lühiajaliste kohustuste osakaal bilansimahust oli 94%, samas kui tegutseva ettevõtte puhul on eelpool nimetatud näitaja 37%. Pankrotistunud ettevõtetele on iseloomulik ka viimasel majandusaastal vähenenud müügitulu suurus. (Paneeluuring ... 2010: 18-19)

Pankrotistumise arvu dünaamikas võib paralleele tuua majanduse üldise olukorraga. 2006. ja 2007. aastal pankrotistunud firmade vähesuse võib seostada samal ajal domineerinud aktiivse majandustegevusega. Ettevõtted said oma tegevuse arendamiseks kergelt laene. Kuna tarbimine oli suur kasvas ka firmade müügitulu. Kuigi just 2007. aasta näitas esimesi ilminguid majanduse jähennemisest, siis pankrottide arvule see nii kiiret mõju ei avaldunud. Majanduslanguse mõju ettevõtete pankrotistumisele avaldus 2008. aastal ning süvenes veelgi 2009. aastal, kui pankrottide tendents hakkas kasvama. Majanduse ülekuumenemise ilmingute mõjul tekkisid raskused esile kerkinud võlgadega toime tulemisel. Ettevõtted sattusid üha suurematesse makseraskustesse ning mõjutasid tihedalt ka üksteise tegevust.

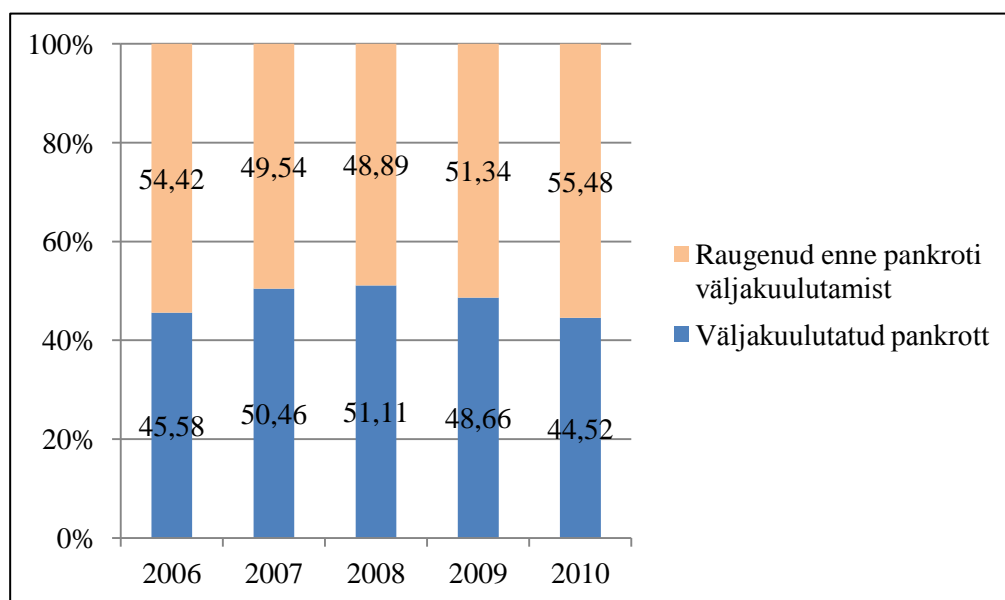
Probleemiks on ka pankrotikuriteod. Pankrotikuriteod (Karistusseadustiku järgi pankroti- ja täitemenetlusalased süüteod) jagunevad kolmeks: maksejõuetuse põhjustamine, vara varjamine pankroti- ja täitemenetluses ning pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmine²². Neid kuritegusid registreeriti 2010. aastal 141, mis on peaaegu neli korda rohkem kui 2008. aastal (37) ning peaaegu poole rohkem kui 2009. aastal (85). 2007. aastal registreeriti 20 pankrotikuritegu. Seega on peale majanduse tõusuaastatid kuritahtlike pankrottide arv järjest kasvanud. 2010. aastal, kui majanduskasv oli SKP näitaja põhjal positiivne, on pankrotikuritegusid registreeritud kõige rohkem. Varasemad uuringud on näidanud, et pigem esineb nende sagedust majanduse languse ajal, kuid kindlasti tuleb arvestada siinkohal asjaoluga, et kuritegude tõendamine võtab aega. Mistõttu majanduslanguse ajal sooritatud kuritegude registreerimine võib langeda majanduskasvu algusfaasi. Kõige enam pankrotikuritegusid on seotud ehitusettevõtetega (40 juhtumit). Maksejõuetuse põhjustamise kuriteo tüüpiline näide on juhtum, mil juhatuse liikmed on teinud majanduslikult kahjulikke tehinguid ja sellega põhjustanud ettevõtete pankroti (võtnud firma kontolt sularaha või kandnud teisele kontole; ostnud mittevajalikke seadmeid jms). 2010. a registreeriti 10 vara varjamise kuritegu pankroti- ja täitemenetluses. Neid kuritegusid iseloomustab enamasti see, et pankrotti läinud firma juhid keelduvad pankrotihaldurile vara andmast ja varjavad vara. Valdava osa pankrotikuritegudest moodustavad 2010. a õigeks ajaks pankrotiavalduse esitamata jätmised (99 juhtumit). Enamik neist on seotud ehitus- (30), veondus- ja laondus- (11) ning hulgi- ja jaekaubandusettevõtetega (10). Kuritegu seisneb liiga hilises pankrotiavalduse esitamises või selle esitamata jätmises. (Kriminaalpoliitika uuringud. 2011: 96-98)

Pankrottide väljakuulutamise tendents on viimastel aastatel olnud languses ning raugemiste protsent järjest kasvanud (joonis 2.2). See on seletatav pankrotiavalduse hilise esitamisega. Finantskriisi mõjul on ettevõtted hakanud viivitama tegevuse lõpetamisega kuni vara on nullis ja võlausaldajad jäävad kõigest ilma. See võib viidata pankrotikuriteole. Majanduse langusaastatel on Eesti kohtupraktikas eriti täheldatud ettevõtte juhtorgani tegevuse ebakompetentsust ning juhtimisvigade suurenemist. Kui on selgunud, et ettevõtte on varatu ja puuduvad ka tehingud, mida oleks võimalik

---

²² KarS § 384, § 385 ja § 385¹

pankrotimenetluses tagasi võita, kuulubki ettevõtte likvideerimisele. Seega ei ole ei riigil ega teistel võlausaldajatel lootust oma nõudeid antud ettevõtte käest isegi osaliselt tasutuks saada. Tendents pankrotiavalduse liialt hilise esitamise kohta on tõestatud ka alljärgnevas empiirilises osas.

Joonis 2.2. Perioodil 2006-2010 väljakuulutatud pankrottide ja raugenud pankrottide osakaal (autori koostatud).

Kindlasti võib eeldada, et raugenud ettevõtete osas ei ole võimalik saneerimismenetlust alustada. Väljakuulutatud pankrottide puhul on saneerimismenetluse võimalikkus üldjuhul suurem, kuid ainult nende ettevõtete osas, kellel on piisavalt potentsiaali oma majandustegevus ümber korraldada.

Maksulaekumiste seisukohalt on oluline teada pankrotistumise osatähtsust ning selle tendentsi kogu riigi ettevõtlusest.

Analüüsides tabeli 2.4 kohaselt maksejõuetute firmade osakaalu kõigist ettevõtetest, saab samuti öelda, et majandustõusu perioodil, st. kuni aastani 2007, oli antud ettevõtete osakaal langustrendis. 2008. aastal maksejõuetute firmade osakaal kõigist ettevõtetest hakkas aga kasvama. 2009. a maksejõuetute firmade kasv on olnud suurem kui ettevõtete arvu kasv, mis on majanduslangusele iseloomulik. 2010. aastal on

pankrotistunud firmade osakaal kogu ettevõtete arvust küll veidi vähenenud, kuid kuna pankrotistunud firmade mahtudes kahel viimasel aastal suuri muutusi ei toimunud, siis ongi osakaalu vähenemise põhjuseks peamiselt ettevõtete arvu suurem kasv.

Seega peab paika väide, et majanduskriisi ajal, kui konkurentsitingimused karmistuvad, kasvab pankrotijuhtumite arv ning ellu jäävad vaid tugevamad.

Tabel 2.4. Maksejõuetute firmade osakaal kõigist ettevõtetest 2006-2010

Aasta	Ettevõtted kokku	Maksejõuetud firmad kokku	Maksejõuetute firmade osakaal (%)
2006	109 776	373	0,34
2007	120 777	323	0,27
2008	128 347	497	0,39
2009	137 650	1 116	0,81
2010	148 595	1 105	0,74

Allikas: autori koostatud

Maksulaekumiste seisukohalt tekib tarvidus vaadelda pankrotijuhtumeid, mis omavad maksuvõlgnevusi riigimaksude osas. Järgneva analüüsi tarbeks on valimisse kaasatud pankrotid, mis on maksuvõlgnevuste tõttu kajastatud Maksu- ja Tolliameti arvestussüsteemis ja üheks võlausaldajaks on ka riik. Vaadeldavate ettevõtete pankrotimenetlus on väljakuulutatud perioodil 2006 – 2010, mille menetlus veel kestab või on lõppenud. Allolev tabel 2.5 käsitleb väljakuulutatud pankrottide arvu majandusharude lõikes. Pankrotifirmad on jaotatud lähtuvalt Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK-2008 alusel. Andmete lahknevus võrreldes tabeliga 2.3 (vt. lk. 32) tuleneb sellest, et kõik pankrotistunud ettevõtted ei oma maksuvõlga.

Tabelist 2.5. järeldub, et pankrottide arv on järsult kasvanud 2009. a väljakuulutatud pankrottide osas ning 2010. a on nende arv veidi vähenenud. Kuna esimesed maksuvõlad ei tähenda firmale kohest maksejõuetust ning tee pankrotistumiseni on tavapäraselt ajaliselt pikem protsess (esialgu lihtsamad sissenõudmistoimingud, seejärel pankrotihoiatuse esitamine jne), siis pankrotilaine ei ühti kunagi majanduskriisi aastatega. Seda näitab ka reaalne olukord Eestis. Majanduskriisi esimeseks aastaks

Eestis saab nimetada 2008. aastat, ning lähtuvalt eelpool nimetatust tuleneb, et pankrottide arv samal aastal olulisi suurenemise märke ei näita.

Tabel 2.5. Aastatel 2006-2010 väljakuulutatud pankrottide arv majandusharude lõikes.

Majandusharu	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010.a kokku
Ehitus	12	24	43	131	106	316
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	43	28	61	85	96	313
Töötlev tööstus	26	31	40	90	68	255
Kinnisvaraalaane tegevus	5	5	14	45	38	107
Veondus ja laondus	13	5	12	27	29	86
Majutus ja toitlustus	2	5	5	23	17	52
Haldus- ja abitegevused	4	4	6	15	17	46
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	7	9	3	14	13	46
Kutse-, teadus- ja tehnikalaane tegevus	3	4	7	16	15	45
Info ja side	2	1	0	9	10	22
Muud teenindavad tegevused	1	0	6	6	7	20
Finants- ja kindlustustegevus	1	1	3	2	8	15
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	2	0	1	3	4	10
Tervishoid ja sotsiaalsoolekanne	0	1	3	2	2	8
Veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus	0	1	1	1	1	4
Haridus	0	0	1	0	1	2
Mäetööstus	0	1	0	0	1	2
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	0	0	0	1	0	1
Kokku	121	120	206	470	433	1 350

Allikas: MTA andmed

Töö raames on läbi viidud statistiline test tunnuste vaheliste seoste analüüsimiseks. Leidmaks seoseid erinevatel aastatel ja erinevates majandusharudes väljakuulutatud pankrottide osas kasutati rakendustarkvara *SPSS* funktsiooni *Crosstabs*. Parameetrite olulisuse tõenäosus on 0,008, mis tähendab, et tulemus on statistiliselt oluline. Ehk teatud aastatel on pankrotistumised teatud majandusharudes suuremad. Statistiku kordaja *Cramer's V* on 0,136, mis näitab parameetrite vahelist nõrka seost. Mõningates majandusharudes on oluliselt vähem pankroti juhtumeid kui teistes sektorites ning on majandusharusid, kus pankrottide arv on vaadeldud aastasel väike.

Suurem osa pankrotistunud firmasid tegutseb hulgi- ja jaekaubanduse; mootorsõidukite ja mootorrataste remondi valdkonnas või töötlevas tööstuses. Lisaks eelpoolnimetatutele

on pankrotistunud ehitusfirmade arv märgatavalt kasvanud uuritava perioodi kahel viimasel aastal. Üle poole ettevõtetest, kes vaadeldaval perioodil on pankrotistunud, kuulusid just ühte kolmest tegevusvaldkonda. Kuna viimastel aastatel on kinnisvara turg jähnenud, siis annab see otsest mõju just ehitussektorile ning ka kinnisvaraga tegelevatele ettevõtetele, kelle pankrotistumine on alates 2009. aastast hoogustunud. Oluliselt oli see tingitud kinnisvara hindade langusest ning müügiperioodi pikenemisest, sest pakkumine ületas nõudlust. Majandussektorid, kus pankrotistumine hoogustub majanduslanguse ajal enam, vastavad suuremalt osalt ka teoreetilises osas leitud seisukohtadele. Erinevusi võib täheldada näiteks meelelahutusega tegelevates sektorites, kus pankrottide kasv siiski ei ole olnud nii märgatav, kui teoreetilised seisukohad on kinnitanud. Lisaks võib näha kaubandussektoris suuremat pankrotistumise taset majanduse tõusuaastatel. Põhjus võib aga olla selles, et kaubandussektoris on tugev konkurents, kuna ettevõtete arv on selles sektoris väga suur. Nagu kinnitab ka teooria, siis tugevamad ettevõtted jäävad ellu ja nõrgemad mitte, nii on see ka tõusuaastatel.

Käesoleva töö esimese peatükis käsitletud varasemate analüüside põhjal on leitud, et võlgniku pankrott võib põhjustada võlausaldaja pankroti. Vaadeldes tabel 2.5 on sarnane olukord Eestis kindlasti olemas. Ulatuslikumad pankrotid puudutavad 4-5 majandussektorit. Näiteks on ehituse ja kinnisvara sektori pankrotilained tihedalt üksteisega seotud.

Nõrga sise- ja välisnõudluse tõttu kahanevad oluliselt tööde mahud nii tööstussektoris kui ka enamikes teenindusharudes, sellega kaasneb konkurentsi teravnemine ja hindade langus, mistõttu väheneb ettevõtete müügitulu (vt. ka lisa 4) ja kasumlikkus (2010. aasta riigieelarve ... 2009: 16). Ettevõtte suutmatus müügitulu ja kasumlikkuse optimaalsel tasemel hoidmisel toob ühel hetkel endaga kaasa ettevõtte pankrotistumise.

Kuna esimeste makseraskuste ilmnemisel ei järgne kohest pankrotistumist, siis peab arvestama, et 2007. a lõpus toimunud majanduse jähnemine mõjutab pankrotte viitajaga. Ka antud tabelist on näha, et mitme majandussektori osas on pankrotistumine hoogustunud alles 2009. aastal. Näitena võib tuua põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi sektori, kus 2008. a pankrotistus kolm firmat, kuid 2009. a tõusis nende arv 14-ni, seega ühe aastaga pankrotistus antud sektoris 11 firmat enam ja see on sektorisiselt arvestatav näitaja. Sarnaseid paralleele võib tuua majutuses ja toitlustuses

ning kinnisvaraalas tegevuses. Info ja side sektoris on eelnevatel aastatel olnud üksikud pankrotid, kuid 2009. a juba 9 pankrotijuhtumit. Positiivse ilminguna võib täheldada, et 2010. a on pankrottide arv mõnevõrra vähenenud ehituse, töötleva tööstuse ning ka kinnisvara sektoris. 2010. a oli ka esimene tõusuaasta peale majanduse languse aastaid.

Metsandussektoris on pankrotistumine tõusnud, kuna 2008. aastal langesid metsamaterjali varumishinnad, seega varasemad investeeringud ei tasunud ära ning ettevõtted sattusid makseraskustesse.

Ehitussektoris põhjustatud pankrottide kasv on seotud eelnevatel aastatel hüppeliselt kasvanud ehitusmahtudega. Ehitusettevõtetele, kes olid oma tegevuse suunanud sise- või Baltikumi turule, mõjusid majanduskriisi aastad eriti laastavalt, kuna nõudlus vähenes drastiliselt. Vaadeldava perioodi alguses (2006. aastal) valitses elamuehituses suur tõus, mis 2009. aastal pöördus langusesse. Põhjuseks on pankadepoolsete laenutingimuste karmistumine, mis piiras elanike võimalusi uute eluasemete soetamiseks. Samuti otsisid ettevõtted võimalusi odavamate büroopindade rentimiseks. Suurettevõttel oli käsil mitu ehitusprojekti ning tööde teostamiseks kasutati allhankena väiksemaid firmasid. Nemad aga paigutasid oma ressursid antud objekti. Kui peavõtte ei suutnud töid eelarve piirides finantseerida ning töid tähtaegselt lõpetada, siis just allhanke firmad kaotasid rahaliselt kõige enam ning sattusid makseraskustesse, mõne aasta pärast saabus aga pankrott.

Väljakuulutatud pankrotiettevõtete arvu kasvuga on vajalik paralleelselt vaadata pankrottidega kaasnevat maksuvõlgnevusi. Riigile saamata jäänud maksutulude hindamise aluseks on ettevõtte pankrotistumise korral tema maksuvõlgade summa. Tabel 2.6. kajastab 2006-2010. a kohtulikult väljakuulutatud pankrottide maksuvõlga ning ühe ettevõtte maksuvõlga aritmeetilise keskmise alusel. Seega kajastab tabel täpseid summasid selle kohta, kui palju on riigil erinevatel aastatel väljakuulutatud pankrottide tõttu maksutulu saamata jäänud. 2006. aastal pankrotistus 121 ettevõtet ja viis aastat hiljem, 2010. aastal on pankrottide arv tõusnud 433-ni, seega on üle kolme korra ettevõtete pankrotistumine tõusnud. Kui vaadata, milline on ühe ettevõtte keskmine maksuvõlg erinevatel aastatel pankrotifirmade seas, siis kõige väiksem on see olnud aastal 2006 ning kõige suurem oli aasta hiljem – 2007. aastal. Seega ei saa

siinkohal teha üldistavaid järeldusi pankrotifirma keskmise maksuvõla ja majanduse kasvufaaside vahel. Lisaks võib tabelist näha, et kuigi 2008. aastal pankrottide arv hakkas kasvama jäi nende firmade maksuvõlg samale tasemele 2007. aastal väljakuulutatud pankrottidega. Seega 2007. a pankrotifirmade osas on ühe ettevõtte keskmine maksuvõlg suurem. Kokkuvõtvalt võib aga öelda, et ühe ettevõtte pankrotistumine tähendab riigile vähemalt ühe miljoni krooni suurust maksude mittelaekumist.

Tabel 2.6. Perioodil 2006-2010 väljakuulutatud pankrotifirmad ja nende maksuvõlad, tuhandetes kroonides.

Aasta	Maksuvõlg	Pankrotifirmade arv	Ühe pankrotiettevõtte keskmine maksuvõlg
2006	110 555,6	121	913,7
2007	254 180,6	120	2 118,2
2008	265 621,0	206	1 289,4
2009	475 699,6	470	1 012,1
2010	573 437,3	433	1 324,3
Kokku	1 679 494,1	1 350	1 244,1

Allikas: MTA andmed, autori arvutused

Kuna kohtulikult tuvastatud maksejõuetusjuhtumitest umbes pooled on sellised, kus menetlus raugneb pankrotti välja kuulutamata, siis võib öelda, et ka nende ettevõtete osas maksuvõlad jäävad hinnanguliselt samasse suurusjärku.

Maksuvõlgade kasvu iseloomustab nende suurenenud suhe näiteks maamaksu või tubakaaktsiisi laekumistesse. Kui 2006. a maksuvõlg moodustas eelpool nimetatud maksudest vastavalt 21,3% ja 9,2%, siis 2010. a olid maksuvõlad vastavalt 71,4% ja 32%. 2010. a maksuvõlg võrdub samal aastal laekunud kogumispensionimakse summaga.

Tasumata maksusummadel on ettevõtetel kohustus tasuda intressi. Järgnevalt tabelist nähtub, kui palju on pankrotistunud ettevõtete maksuvõlgadele lisandunud intressivõlga, mis samuti on tasumata (vt. tabel 2.7). Intressiarvestus toimub kuni pankroti väljakuulutamiseni, mistõttu intressi võla summa peegeldab hästi ettevõtte raskustele reageerimise kiirust. Pankrotimenetluse ajal intressiarvestus lõpetatakse. See tähendab,

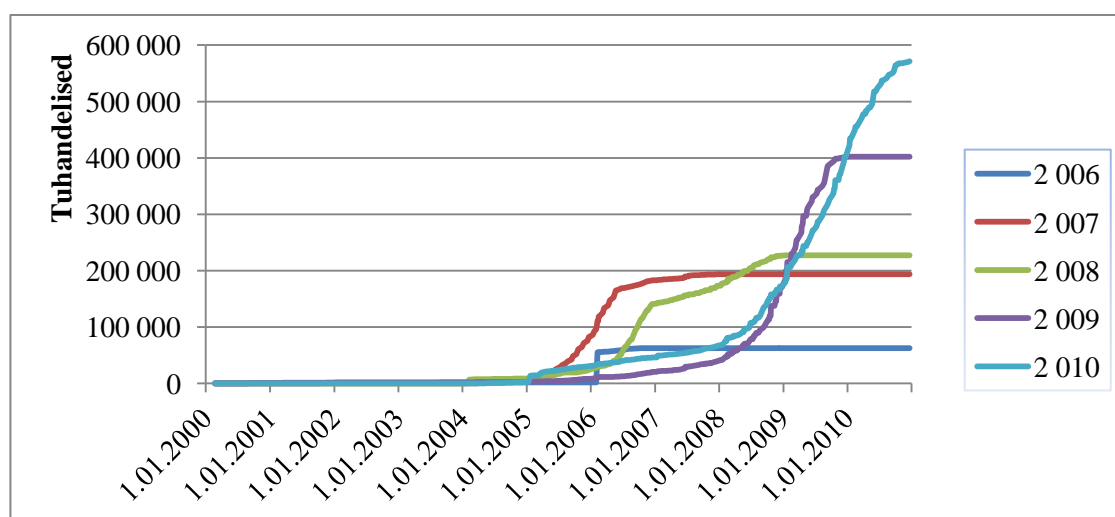
et kajastatud intressivõlg arvestatakse alates tasumise aluseks olnud tähtpäevast kuni pankroti väljakuulutamise kuupäevani. Kuna vaadeldaval perioodil on intressivõla osatähtsus põhivõlast keskmiselt 30%, siis on see selge märk, et maksejõuetu ettevõtte pankrotimenetlus algatakse liiga hilja. Intressivõla osatähtsus näitab Eesti ettevõtjate hoolimatust nii enda firma jätkusuutlikkuse kui oma kohustuste täitmisel riigi ees.

Tabel 2.7. Perioodil 2006-2010 väljakuulutatud pankrotifirmade intressivõlg ning selle osatähtsus maksuvõlast, tuhandetes kroonides

Aasta	Maksuvõlg	Intressivõlg	Intressi osatähtsus maksuvõlast (%)	Ühe pankrotiettevõtte keskmine intressivõlg
2006	110 555,6	60 095,6	54,4	496,7
2007	254 180,6	97 275,7	38,3	810,6
2008	265 621,0	96 625,9	36,4	469,1
2009	475 699,6	91 593,0	19,3	194,9
2010	573 437,3	162 082,9	28,3	374,3
Kokku	1 679 494,1	507 673,0	30,2	376,1

Allikas: MTA andmed, autori arvutused

Üldistatult võib öelda, et lähtuvalt tabel 2.6. (vt. lk. 40) ja tabel 2.7. põhjal leitud keskmistele väärtustele on ühe väljakuulutatud pankrotifirma põhivõla ning intressivõla summa pankrotimenetluse alguseks: $1,24 + 0,38 = 1,62$ miljonit krooni.

Joonis 2.3. Perioodil 2006-2010 väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlgade kujunemise dünaamika enne pankroti väljakuulutamist (autori koostatud).

Käesolev joonis 2.3 kirjeldab väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade kujunemise dünaamikat. 2006. a pankrotistunud firmade puhul paistab kohe silma nagu oleks võlad hüppeliselt kasvanud antud aasta algusest. Siinkohal on tegemist ebatäpsusega. Põhjus, miks võla kujunemine selliselt kajastub, on et MTA läks 2009. a jaanuarist üle uuele arvestussüsteemile ning varasemad võlad kanti üle seisuga 31.01.2006. Tegelikult on antud võlad varasemalt kujunenud, kuna aga MTA uues arvestussüsteemis täpsemat informatsiooni ei kajastu, siis antud töös piirdatakse käesolevate andmetega.

Jooniselt nähtub, et enamus väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgadest on tekkinud ligi kaks aastat enne pankroti väljakuulutamist. Mitmete ettevõtete puhul on esimesed maksuvõlad ilmnenud juba 4-5. a enne ettevõtte pankroti väljakuulutamist. Huvitav tähelepanek on veel see, et 2009. ja 2010. a pankrotistunud ettevõtete maksuvõlad on järsult kasvama hakanud pigem üks aasta enne pankroti väljakuulutamise aega. Varasematel aastatel on firmade summaarne maksuvõlg olnud suhteliselt madal, samas kui 2006-2008. a pankrotistunud ettevõtete maksuvõlad on suurenenud ühtlasemalt ning pikema perioodi jooksul. Arvestades asjaolu, et kehtivas õigussüsteemis tähendab pankrotiprotsessi algatamine sisuliselt ettevõtte tegevuse lõppu, siis on tõenäoline, et paljud võlausaldajad pigem ootavad võimalikult kaua, lootes raskustesse sattunud ettevõtte seisukorra paranemist ning vähemalt osade võlgade tasumist (Lukason 2008: 31). Seega ei ole täidetud äriseadustikust tulenev nõue esitada pankrotiavaldus kohtule vähemalt 20 päeva jooksul alates maksejõuetuse ilmnemisest.

Kõiki asjaolusid arvesse võttes võib järeldada, et viimastel aastatel on pankrotiavaldus esitatud kiiremini kui varasematel aastatel. Majanduskasvu perioodil pikema aja jooksul kasvanud maksuvõlad on tingitud asjaolust, et nii ettevõttel endal kui ka võlausaldajatel olid kõrgemad ootused võlgade tasumise võimaluse suhtes. Heal tasemel majanduskeskkonna tingimustes ei kiirustatud pankrotiavalduse esitamisega.

Oluline on siiski rõhutada, et pankrotifirmadest tulenevad maksuvõlad on liiga pikalt kasvanud enne, kui ettevõtte suhtes on algatatud pankrotimenetlus. Seda võib täheldada nii raugemiste osatähtsuse, ulatusliku intressisumma kui ka maksuvõla kujunemise dünaamika põhjal. Pankrotiavaldused esitatakse ilmselgelt liiga hilja ning maksuvõla mahud on igal aastal üha suuremad. Erineva kirjanduse alusel arvatakse kindlaks

pankrotiohu märgiks olevat juba üle kolme kuu pidevalt suurenenud maksuvõla olemasolu. Sellest lähtuvalt peaks ka riik rangemalt vaatluse alla võtma ettevõtted, kelle maksuvõlg ületab kolme kuu vanuseid kohustusi. Pankrotimenetlusega viivitamine külvab iga kuuga uusi võlgnevusi juurde ning pankrotistunud ettevõttest on hiljem võlgade tasutuks saamine märkimisväärselt raskendatud. Iga juhtumi puhul tuleb eraldi analüüsida ning hinnata, millised on ettevõtte väljavaated tegevuse jätkamise osas. Ettevõtte maksuvõlgade korral oleks soovituslik MTA-l end rohkem kurssi viia firma finantsseisuga ning rahavoogudega, samuti tulevikus eeldatavasti teenitavate rahavoogudega. Sel juhul saab MTA ise kiiresti tuvastada ettevõtte maksejõuetuse ning vajadusel esitada ka ettevõtte vastu pankrotiavalduse.

Vastavalt teoreetilises osas käsitletud Maailmapanga uuringule, kus leiti, et efektiivse pankrotimenetluse korral on võimalik ettevõtte reorganiseerida, siis analüüsides Eesti olukorda, mil ettevõtte võlad on pankrotimenetluse alguseks kasvanud väga suureks ning menetlus kestab umbes 3 aastat, on ettevõtete reorganiseerimine pankrotiprotsessis äärmiselt raskendatud. Eesti kontekstis võib täheldada, et pankrotistumine tähendab enamikel juhtudel ettevõtte likvideerimist, kuna tekkinud võlgadega ei suudeta hakkama saada, mistõttu osutub pankrotimenetluse läbiviimine tihti ebaefektiivseks.

Õigeaegne maksejõuetusmenetlus võib õnnestumise korral tähendada ettevõtte uut hingamist, mis omakorda võib viia uute töökohtadeni ja sedakaudu ühiskonna turvatunde kasvuni (Pardla: 2007). Õigel ajal reageerides on firma veel suuteline oma tegevust ümber korraldama ning võlgnevused likvideerima. Ettevõtte jalule aitamise tulemusel oleks riigil edaspidi võimalik kasu teenida tulevaste perioodide maksulaekumiste kaasabil. Pankrotiavalduse esitamisega viivitamise korral on tõenäosus suurem, et sellega ettevõtte tekitab omakorda finantsprobleeme oma võlausaldajatele. See tähendab, et mõni teine ettevõtja võib tema tegevusetuse tõttu makseraskustesse sattuda. Seega riigil saamata jäänud maksutulud suurenevad veelgi.

2.2. Pankrotifirmadelt riigil saamata jäänud maksutulud

Riigi peamine huvi ettevõtlusega seonduvalt on erinevate maksude kogumine, sest ilma maksudeta ei saaks Eesti olemasolev ühiskonnamudel eksisteerida (Lukason 2008: 11).

Maksu- ja Tolliameti ülesandeks on kokku koguda kõik maksud, mis seaduse kohaselt peab riigile tasuma. Kogutud tulu eest saab riik pakkuda maksumaksjale avalikke teenuseid ja seista hea riigi arengu eest – näiteks kindlustada arstiabi, pakkuda turvatunnet, maksta pensione, investeerida teedehitusesse ning toetada ettevõtteid. Maksulised tulud moodustavad riigi tuludest üle 80%. Ettevõtete maksuvõlad aga vähendavad riigi maksutulusid.

Ettevõtte pankrotistumine tähendab, et ta ei ole suuteline enam tekkinud kohustustega toime tulema. Võlgnevused on kasvanud nii suureks, et on põhjustanud ettevõtte püsiva maksejõuetuse. Tihti on võlgnevused tekkinud ka riigimaksude osas ja võlad on mitmete kuude tagused. Järgnev alapeatükk käsitlebki summasid, mis riigil on jäänud saamata ettevõtete pankrottide tõttu. Vastavate ettevõtete maksuvõlad on eristatud maksuliikide ja majandusharude lõikes. Täpsemalt käsitletakse aastaid 2006-2010, mille tulemusena selgub, kuidas väljakuulutatud pankrottide maksuvõlad on erinevatel aastatel erinevate maksuliikide suhtes muutunud. Samuti selgub, kas majanduse tõusu- või langusaastatel väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlad on erinevalt avaldunud ka erinevates majandussektorites toimunud pankrotistumistes.

Analüüsi jaoks on andmed võetud Maksu- ja Tolliameti andmebaasist aastatel 2006 kuni 2010 kohtulikult väljakuulutatud pankrotifirmade kohta. Andmeid vaadeldakse aastate lõikes eraldi ning sellest lähtuvalt on pankrotifirmade maksuvõlad summeeritud. Lähtuvalt töö eesmärgist tuvastada pankrottide tõttu saamata jäänud maksutulud ei sisalda järgnev analüüs andmeid muudel põhjustel mahakantud või kustutatud maksuvõlgade kohta. Kuigi raugenud pankrottide protsent on Eestis suur ning reeglina sellised ettevõtted omavad riigi ees maksuvõlgnevusi ja nende osas on alati algatatud pankrotimenetlus, ei käsitleta antud töös raugenud pankrottidega kaasnevaid maksuvõlgnevusi, kuna MTA selliste andmete kohta eraldi arvestust ei pea. Kui juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus lõpetatakse raugemise tõttu, likvideeritakse ettevõtte likvideerimismenetluseta. Raugenud pankrottide ja nende võlgade üle arvestuse pidamiseks oleks soovituslik, et MTA täiendaks oma arvestussüsteemi ja määraks raugenud pankrotifirmadele vastava tunnuse, mille järgi oleks lihtne välja selgitada raugenud ettevõtte maksuvõlad. Riigil oleks see vajalik informatsioon, teadmaks millised maksutulud tegelikult saamata jäävad.

Järgnevalt käsitletakse väljakuulutatud pankrotifirmadel tekkinud maksuvõlgade summasid Eestis 2006-2010. aastal maksuliikide lõikes. Vaatluse all on riiklikud maksud ning töötuskindlustus- ja kogumispensionimaksed. Selgitusena olgu lisatud, et järgnevas empiirilises osas rääkides maksuvõlgnevustest on alati silmas peetud kohtuotsusega väljakuulutatud pankrotiettevõtetele olevaid maksuvõlgnevusi.

Tabel 2.8 annab ülevaate perioodil 2006 – 2010 kohtulikult väljakuulutatud pankrottide maksuvõlgadest, mis on ettevõtetele pankroti väljakuulutamise hetkeks tekkinud. Tabeli viimane veerg näitab vaadeldava viie aasta pankrotiettevõtete summaarset maksuvõlga erinevate maksuliikide lõikes.

Tabel 2.8. Perioodil 2006 – 2010 väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlad maksuliigi järgi, milj. kr

Maksuliik	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010.a kokku
Käibemaks	30,8	98,7	164,9	238,6	332,5	865,6
Sotsiaalmaks	19,9	24,0	52,8	125,6	121,0	343,3
Erijuhtude tulumaks	50,6	118,4	23,9	18,8	56,5	268,2
Kinnipeetud tulumaks	7,6	8,5	19,6	46,7	50,4	132,8
Alkoholiaktsiis	0,1	-	0,2	35,8	-	36,1
Töötuskindlustusmaks	0,5	0,5	0,8	2,9	7,5	12,2
Maamaks	0,2	0,4	0,4	3,2	2,9	7,2
Kogumispensionimakse	0,3	0,6	1,2	3,1	1,9	7,1
Kütuseaktsiis	-	3,1	1,2	0,5	-	4,8
Raskeveokimaks	0,6	0,0	0,4	0,5	0,6	2,1
Pakendiaktsiis	-	-	0,1	-	-	0,1
Tollimaks	-	-	0,0	-	0,0	0,0
Kokku	110,6	254,2	265,6	475,7	573,4	1 679,5

Allikas: MTA andmed

Töö raames on läbi viidud statistiline test leidmiseks tunnuste vahelisi seoseid. Sagedustabel koostati *Crosstabs* funktsiooni abil, tuvastamaks, kas maksuliikide sagedus erinevatel aastatel oluliselt erineb või mitte. Olulisuse tõenäosus pankroti väljakuulutamise aasta ja maksuliigi vahel on 0,03, mis tähendab, et teatud aastatel on teatud maksuliigi sagedus statistiliselt erinev. Parameetrite vahel esineb nõrk suhe (*Cramer's V* = 0,05), mis tähendab, et teatud maksude osas esineb võlgnevusi rohkem kui teiste maksuliikide puhul. Näiteks tollimaksu, kütuseaktsiisi ja raskeveokimaksu

osas on tasumata maksukohustusi vähem. Samas nende tasumise kohustust nagunii ei esine kõigi ettevõtete puhul. Käibemaks ning sotsiaalmaks on aga sellised maksud, mida reeglina peavad maksma enamik ettevõtteid.

Samasuguseid meetodeid järgides, hinnati pankroti väljakuulutamise aasta ja maksuvõla summa omavahelisi seoseid. Tulemus 0,406 näitab, et statistiliselt ei ole aastate lõikes erisust. Parameetrite vaheline statistiku *Cramer's V* väärtus 1 näitab nende vahelist tugevat seost. See tähendab, et maksuvõlg on iga-aastaga järjest suurenenud ning seda võib täheldada iga maksuliigi osas.

Tabel 2.8 on näha, et kõige vähem on väljakuulutatud pankrotifirmadel maksuvõlgnevusi esinenud erinevate aktsiisimaksude osas, samuti raskeveokimaksu, maamaksu aga ka kogumispensionimakse ja töötuskindlustusmaksete osas. Riigile peamiselt maksutulu toovate maksuliikide osas on aga võlgnevused viimastel aastatel väljakuulutatud pankrottide puhul märgatavalt suurenenud. Pankrotifirmade peamine maksuvõlg tuleneb käibemaksust, mis on pool kogu summaarsest maksuvõlast. Kui võrrelda tabelis toodud käibemaksu võlgnevust 2006. ja 2010. a osas, siis võib märgata, et võlasumma on kasvanud üle 10 korra. Tabelis ei kajastu andmeid hasartmängumaksu kohta põhjusel, et vaadeldaval perioodil antud maksuliigi osas MTA-l puudusid nõuded väljakuulutatud pankrotifirmade vastu.

Maksuliikide puhul, kus võlgnevused on olnud summalises vääringus väiksemad, on ka maksumäärad madalamad (nt. töötuskindlustusmakse, kogumispensionimakse). Seega on loogiline, et vaadeldaval perioodil väljakuulutaud pankrotifirmade käibemaksu ja sotsiaalmaksu võlad absoluutsummana moodustavad peamise osa vastavate ettevõtete kogu maksuvõlast.

Statistikaamet toob välja, et kogu sisenõudlus vähenes 2009. aastaga veerandi võrra (Eesti Statistika ... 2010: 26). Nagu käesoleva töö teoreetilisest käsitlest selgus, põhjustab nõudluse vähenemine ettevõtte varude suurenemist ning tekivad raskused toodangu realiseerimisel. Kuna sisenõudlus vähenes, siis tähendab see ühtlasi, et nõrga konkurentsiga ettevõtted ei jää ellu ning osa neist kindlasti pankrotistub. Nagu selgus töö eelnevast alapeatükist 2.1, on pankrottide arv märgatavalt kasvanud samuti 2009. aastal, kui vähenes kogu sisenõudlus. Lisaks selgub tabelist 2.8, et maksuvõlgade

summa on samuti kasvanud märgatavalt just 2009. aastal väljakuulutatud pankrottide seas ning määrav osa sellest summast sisaldab käibemaksu võlgnevust. Siinkohal võibki seos olla tekkinud 2009. aastal kogu sisenõudluse vähenemisega veerandi võrra.

Viimaste aastate käibemaksuvõla suurenemist pankrotifirmade puhul on lisaks eelnevale osaliselt tinginud asjaolu, et määratõsteti 18%-lt 20%-le (alates 01.07.2009) ning ka soodusmaksumääratõsteti 4% võrra. Käibemaksuvõla suurenemist on soodustanud kriisiajal vähenenud eratarbimine, mille peamiseks põhjuseks on omakorda reaalspalga (vt. lisa 4) kasvu pidurdumine. 2008. aastal väljakuulutatud pankrottide puhul suurenenud käibemaksu võlg (samuti maksulaekumiste vähenemine) on tingitud psühholoogilistest teguritest ja kindlustunde puudumisest, mitte ostujõu halvenemisest. Tarbijad hakkasid juba ennetavalt kulutusi minimeerima ning suurendama oma säästusid.

Kui vaadata sama perioodi laekumisi (vt. lisa 1) antud maksude osas, siis võib tuua üldistavaid seoseid. 2008. a väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlg on käibemaksu osas hüppeliselt kasvanud ning ühtlasi on käibemaksu laekumised riigieelarvesse pöördunud langustendentsi. Elanike tarbimisharjumused muutusid üldise hindade tõusu ning sissetulekute samaks jäämise tõttu. Vähendati tarbitavaid koguseid ning tooted asendati odavamate vastu. Seetõttu vähenes ka maksudena makstav summa.

Sotsiaalmaksu võla suurust mõjutab samuti selle maksuliigi kõrge määr, mis on 33% töötaja brutopalgast. Sotsiaalmaksu ning ka füüsilise isiku tulumaksu laekumine sõltub eelkõige tööturu arengutest. Laekumised suurenevad, kui tööhõive suureneb ning vastupidi. Väljakuulutatud pankrotifirmade sotsiaalmaksu võlgnevuste osas on kasvu tinginud viimastel aastatel kasvanud brutopalk, mis tähendab, et tööjõumaksude kohustus on ettevõtetel summaarselt suurenenud. Samas töötajate koondamistest tekivad täiendavad maksukohustused, mida raskustesse sattunud ettevõtte ei ole suuteline riigile tasuma. Kuna tasumata sotsiaalmaksukohustused mõjutavad riigi poolt väljamakstavaid sotsiaalkulutusi nagu näiteks pensionid, ravikindlustus ning muid sotsiaaltoetusi, siis MTA-l tuleks pöörata rohkem tähelepanu ettevõtetel tekkinud sotsiaalmaksu võlgnevustele.

Sotsiaalmaksu laekumiste ning vaadeldavate pankrotifirmade maksuvõla osas on samuti seos, seda aga 2009. aastal – sotsiaalmaksu võla summa samal aastal väljakuulutatud pankrottide puhul on märgatavalt suurenenud ning sotsiaalmaksu laekumised riigieelarvesse on võrreldes eelmise aastaga hakanud vähenema.

Tabel 2.9 kajastab väljakuulutatud pankrotifirmadel tekkinud maksuvõla osakaalu antud aasta kogu maksuvõlast maksuliikide lõikes. Tabelist 2.8 (vt. lk. 45) selgus, et 2006. a väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlg kokku oli 110,6 miljonit krooni ning sellest 30,8 miljonit krooni oli käibemaksuvõlg, seega protsendiliselt käibemaksuvõlg antud aasta kogumaksuvõla summast moodustub 27,9%, mis kajastub ka järgnevas tabelis 2.9. Sarnaselt on leitud ka tabeli viimases veerus kajastuvad osakaalud, mis annab ülevaate vaadeldaval viiel aastal kohtulikult väljakuulutatud pankrottide summaarsetest maksuvõlgadest.

Tabel 2.9. Perioodil 2006 – 2010 väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade osakaal maksuliigi lõikes, %-des.

Maksuliik	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010.a keskmine
Käibemaks	27,9	38,8	62,1	50,2	58,0	51,5
Sotsiaalmaks	18,0	9,4	19,9	26,4	21,1	20,4
Erijuhtude tulumaks	45,8	46,6	9,0	4,0	9,9	16,0
Kinnipeetud tulumaks	6,8	3,4	7,4	9,8	8,8	7,9
Alkoholiaktsiis	0,1	-	0,1	7,5	-	2,1
Töötuskindlustusmakse	0,4	0,2	0,3	0,6	1,3	0,7
Kogumispensionimakse	0,2	0,2	0,5	0,6	0,3	0,4
Maamaks	0,2	0,2	0,2	0,7	0,5	0,4
Kütuseaktsiis	-	1,2	0,5	0,1	-	0,3
Raskeveokimaks	0,6	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1
Pakendiaktsiis	-	-	0,0	-	-	0,0
Tollimaks	-	-	0,0	-	0,0	0,0
Kokku	100	100	100	100	100	100

Allikas: autori arvutused

Erijuhtude tulumaksu osas jääb silma, et perioodi kahel esimesel aastal on selle osakaal kogu maksuvõlast suurim, kuid järgnevatel aastatel on olnud oluliselt madalama osakaaluga. Selliste osakaalude ümberjaotumine võib olla tingitud MTA prioriteetidest kontrollitegevuses ning ettevõtte tulumaksu osas maksuotsuste määramisega. Ettevõtte

tulumaksu kontrollimahte võidi vähendada. Samas võib tegemist olla 1-2 pankrotijuhtumiga, kellel on maksuotsusest tulenevad ettevõtte tulumaksu võlad, mistõttu on vastava maksuliigi võlgnevuse osakaal aastasest maksuvõlast kõrgeim. Tulumaksuseadus § 48-53 sätestab tulumaksu maksmise erijuhud, näiteks tuleb ettevõttel tulumaksu tasuda ettevõtlusega mitteseotud kuludelt, töötajale tehtud erisoodustuselt, samuti kingitustelt, vastuvõtukuludelt, dividendidelt jne²³. Tihti jätavad ettevõtted eelpoolnimetatud tehingutelt maksud deklareerimata ja maksmata. Rikkumise avastades määrab MTA maksuotsuse, millega kohustatakse deklareerimata maksud tasuma. Reeglina on ettevõtte tulumaksu osas tehtud maksuotsused seotud dividendide tasumistega. Enim määrataksegi maksuotsuseid käibemaksu ning ettevõtte tulumaksu tasumiseks. Peamiseks põhjuseks on nende rikkumiste tõendmaise lihtsus ning asjaolu, et käibemaksu deklareerimise kohustus on igakuine. Samas maksuotsuste määramine ei taga alati täiendavaid maksutuluseid, kuna ka nende täitmisest hiilatakse kõrvale. Vähem maksuotsuseid määratakse sotsiaalmaksu ning teiste tööjõumaksete osas, samuti aktsiiside osas, kas tõendamise raskuse või riigieelarves osakaalu vähesuse tõttu. Maksunõuded käibemaksu osas määratakse peamiselt käibemaksu tagastusnõuete kontrollimisel. Seega võib antud tabelis olla mitmeid juhtumeid, kus ettevõttele on määratud maksuotsus, mis aga jäetakse tasumata ning hiljem ongi tekkinud pankrotiolukord. Tabelist 2.9 selgub veel, et pankroti väljakuulutamise hetkeks on ettevõttel maksuvõlgade suhe käibemaksu osas oluliselt suurem kui tööjõumaksuvõlgade osas. Tööjõumaksude osatähtsus firma kogukulutustest on reeglina väiksem, nt on palju ettevõtteid, kellel töötajate arv on vaid 1-5. Seega ka kulutused tööjõu maksustamisel on väiksed ning ettevõtte pankroti korral on võlgnevused tööjõumaksude osas võrreldes näiteks käibemaksu võlgnevusega väiksem.

Seega üks peamisi põhjuseid, miks just käibemaksu võla osakaal kogu maksuvõlast on üle 50%, on tingitud sellest, et maksubaas käibemaksu osas on ettevõttel oluliselt suurem kui tööjõumaksude maksubaas või teiste maksude maksubaas. Käibemaksu hindamisel võib aluseks võtta ettevõtete müügitulu näitajad, seega kui vaadata lisa 4 müügitulu ning palgafondi andmeid, siis nähtub, et erinevus on olemas.

---

²³ Tulumaksuseadus. Vastu võetud Riigikogus 15. detsembril 1999. a – Riigi Teataja I osa, 1999, nr 101, art 903. (edaspidi ka TuMS), § 48-53

Vaatlemaks, millisel määral väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlad võivad avaldada mõju maksutuludele, tuleb võrrelda erinevate maksude laekumisi aastase summaarse maksulaekumisega. Vastavad andmed maksulaekumiste osakaalude kohta on ära toodud käesoleva töö tabelis 1.1. Võrdlemaks tabelis 2.9 maksuvõlgnevuste suhteid tabelis 1.1 (vt. lk. 16) laekumistega, on märgatav erinevus käibemaksu osakaalus. Käibemaksu laekumise osakaal maksutulude summast jääb erinevatel aastatel 24-28%. Pankrotifirmade käibemaksuvõla suhe nende ettevõtete kogu maksuvõla summasse on aga umbes 52%. See tähendab, et ettevõtete pankrotistumine mõjutab negatiivselt eelkõige käibemaksu tulusid. Samuti võib täheldada, et vastavad suhted 2006. aastal olid üsna võrdsed, seega 2006. a väljakuulutatud pankrotiettevõtted oluliselt käibemaksu laekumisi ei mõjutanud. Olulise erinevuse võib välja tuua 2008. a andmetes. Käibemaksu laekumise suhe summaarsesse maksulaekumisse oli veidi üle 24%, kuid samal aastal välja kuulutatud pankrotiettevõtete käibemaksuvõlad moodustasid summaarsest maksuvõlast lausa üle 62%. Seega oli pankrottide mõju käibemaksulaekumistele äärmiselt suur. Ka pankrotistumised 2009. ja 2010. a on oma maksuvõlgadega mõjutanud olulisel määral just käibemaksu laekumisi. Siinkohal leidis kinnitust teoreetiline seisukoht, et ettevõtte pankrotistumisega kaasnevad käibemaksu võlad vähendavad kriisi ajal enam tarbimismaksudest kogutavaid maksutulusid. Peamiseks põhjuseks on nõudluse langus. Kuna ettevõtte maksukoormus tuleneb suuresti müügi- ja käibemahtudest, siis nende langus pärsib käibemaksu tasumist. Tabeleid analüüsides selgub veel, et pankrotifirmad ei mõjuta väga palju sotsiaalmaksu laekumisi, kuid mõnevõrra olulisema mõju võib välja tuua 2009. a väljakuulutatud pankrottide puhul. Veel võib täheldada, et pankrotifirmade maksuvõlad on avaldanud olulist mõju ettevõtte tulumaksu laekumistele. Erijuhtude tulumaksu võlg moodustab pankrotifirmade summaarsest maksuvõlast keskmiselt 16%, kuid laekumiste osakaal on igal aastal jäänud 4-5% piiresse. Seega on vahe märgatav ning ka mõju oluline. Märgata võib, et vaid pankrotistumised 2009. a ei ole ettevõtte tulumaksu laekumistele mõju avaldanud, sest mõlemast tabelist selgub, et osakaalud on samas suurusjärgus. Kinnipeetud tulumaksu puhul üldiselt ettevõtete pankrotistumised ei ole laekumistele olulist mõju avaldanud, kuid siiski võib välja tuua erinevusi majanduse tõusu- ning langusaastatel. Aastatel 2006 kuni 2008 väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlad kinnipeetud tulumaksu osas on laekumisi vähesel määral mõjutanud, kuid alates 2009.

aastast on mõju suurenema hakanud. Kinnipeetud tulumaksu laekumiste osakaal on sel aastal maksulaekumiste summast vähenenud ning võlgnevuste osas on toimunud umbes sama suur kasv. Seega saab järeldada, et pankrottidest tulenevad koondamised on mõjutanud 2009. a eelarvesse laekuvaid tööjõumakse. Teiste maksude puhul olulisi erinevusi välja ei tule.

Tabelist 2.9 nähtub lisaks, et alates 2009. aastal väljakuulutatud pankrotiettevtete maksuvõlgadest päris suure osa moodustab sotsiaalmaks, siinkohal ei ole ilmselt tegemist tasumata maksuotsustega. Sotsiaalmaksuvõla osakaalu kasvu põhjuseks võib pidada 2008-2009. aastal tekkinud koondamiste massilist arvu. Ettevõtte alustas töötajate koondamist kui majandustegevus ei läinud enam võrreldes varasema perioodiga sama hästi. Suurte koondamishüvitiste tõttu tekkisid firmadel täiendavad maksukohustused. Väikefirma, kes ei oma palju tööjõudu, ei mõjuta sotsiaalmaksu võlgadega selle osakaalu oluliselt, kuid kuna majanduskriis haaras endaga ka suurfirmade pankrotistumisi, siis kasvas sotsiaalmaksu võlgade tähtsus kogu maksuvõlast.

Tabel 2.10 annab ülevaate, kui mitu korda on väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlad muutunud 2010. aastal võrreldes 2006. aastaga. Kõigi maksuliikide osas võrdlusandmeid tabelis ei kajastu, kuna maksuvõlg puudub kas perioodi esimesel või viimasel aastal väljakuulutatud pankrotifirmadel.

Tabel 2.10. 2010. aastal väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade kasv maksuliikide lõikes võrreldes 2006. aastaga

Maksuliik	Võla kasv kordades
Töötuskindlustusmakse	15,9
Maamaks	12,5
Käibemaks	10,8
Kogumispensionimakse	7,1
Kinnipeetud tulumaks	6,7
Sotsiaalmaks	6,1
Erijuhtude tulumaks	1,1
Raskeveokimaks	0,9
Kokku	5,2

Allikas: autori arvutused

Tabelist on näha, et kõige enam on 2010. aastaks kasvanud käibemaksu, maamaksu ning töötuskindlustusmakse võlad. Samuti on kasvanud kinnipeetud tulumaksu, kogumispensionimakse ning sotsiaalmaksu võlad. Võlasumma on kasvanud enamike maksuliikide osas enam kui kuue kordselt. Põhjuseks on majanduses valitsenud ebastabiilne finantsolukord. Kuigi 2010. aastal oli Eesti majandus taas kasvufaasi jõudnud, on pankrotiettevõtete maksuvõlg märgatavalt kasvanud vahepealsetel aastatel Eestis domineerinud üldise majandusliku languse tõttu.

Erijuhtude tulumaksu võlg on 2010. a väljakuulutatud pankrottide puhul jäänud 2006. a tasemele. Kui vaadata lisa 1 maksulaekumiste tabelit samal perioodil, on samuti näha, et laekumiste tase on eelnimetatud aastate lõikes püsinud üsna muutumatuna. Ettevõtete suurte kahjumite ning ebastabiilse majanduskliima tingimustes ollakse huvitatud pigem kasumi säilitamisest, kui selle jagamisest aktsionäridele. Seetõttu on vähendatud majanduse langusaastatel soodustusi töötajatele, vastuvõtukulutusi ning dividendide väljamaksmist, mis ühtlasi tähendab, et ettevõtte pankrotistumise korral vastavate maksude võlad on väiksemad.

Töötuskindlustusmaksete võlgnevuse muutus väljakuulutatud pankrotifirmade puhul on kaudselt tingitud maksumäära olulisest tõstmisest nii 2009. kui ka 2010. aastal.

Tulumaksu osas tuleb arvestada, et suurem osa laekunud summast kantakse kohalike omavalitsuste eelarvesse, omavalitsuse tegevuse arendamiseks. Seega firma pankroti tagajärjel jääb kohalikul omavalitsusel raha nt teetöödeks laekumata.

Kui vaadata väljakuulutatud pankrottide maksuvõlgasid kahe aasta võrdluses, siis ka siit selgub, et igal aastal on võrreldes möödunud aastaga maksuvõlg suurenenud (vt. tabel 2.11). Nagu ka eelpool teoreetilises osas selgus, tekib majandusliku kriisi olukorras rohkem pankrotte ning need mõjutavad sel juhul enam ka maksulaekumisi ning riigil saamata jäänud tulu. Tabelist 2.11 selgub, et vaid üksikute maksuliikide ja aastate lõikes on toiminud väikemaid languseid pankrotifirmade võladünaamikas (nt. erijuhtude tulumaks). Igal järgneval aastal pankrotistunud ettevõtete käibemaksu võlg on küll iga aasta järjest suurenenud, kuid kasv võrreldes möödunud aastal pankrotistunud ettevõtetega on üldjoontes vähenenud. Ühest küljest on see positiivne, kuid teisalt ei

näita see olukorra paranemise suunda. Pigem on põhjus üleüldises majandusliku arengu seisakus ning ettevõtete käibe vähenemises.

Tabel 2.11. Väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade muutus võrreldes eelneva aastaga 2007-2010, %-des.

Maksuliik	2007	2008	2009	2010
Erijuhtude tulumaks	234,1	20,1	78,8	300,6
Kinnipeetud tulumaks	112,7	229,6	238,3	107,9
Kogumispensionimakse	207,0	218,1	249,4	62,8
Käibemaks	320,0	167,1	144,7	139,4
Maamaks	184,8	94,1	780,3	92,2
Raskeveokimaks	5,0	1 426,6	104,2	119,8
Sotsiaalmaks	120,7	220,1	237,9	96,3
Töötuskindlustusmakse	95,9	185,9	349,9	255,5
Kokku	229,9	104,5	179,1	120,5

Allikas: autori arvutused

Vaid 2008. a väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlad on võrreldes möödunud aastal väljakuulutatud pankrotifirmade võlgnevustega jäänud samale tasemele. Kuna majanduse langusfaas jõuab pankrottideni hilinemisega, siis peale majanduse kasvuaastaid, 2008. aastal, väljakuulutatud pankrottide osas ei olnud võlad veel väga suureks kasvanud. Kuid aasta hiljem, so. 2009. a pankrotistunud firmade olukord oli muutunud juba palju keerulisemaks, kuna kriis oli süvenenud (SKP reaalkasv ligi -14%) ning selle tagajärjel on ka pankrotiettevõtete maksuvõlad riigi ees üha kasvanud.

Väljakuulutatud pankrottide võlgade analüüsist maksuliikide lõikes selgus, et käibemaksu võlad on oluliselt suuremad kui tööjõumaksu võlad ning pankrotifirmade käibemaksu võlad on oluliselt mõjutanud Eestis vastava maksu laekumisi. Mõju on eriti suur olnud ajal, mil Eesti majanduskasv oli languses ning tõusuaastatel avaldunud mõju on olnud väiksem. Seega saab järeldada, et väljakuulutatud pankrotifirmade mõju on oleneval majanduse tõusu- ja langusaastatest erinev ning negatiivne mõju avaldub peamiselt seoses käibemaksust riigil saamata jäänud tuludega. Vastavaid seisukohti kinnitab ka käesoleva töö teoreetiline käsitus.

Järgnevalt vaadeldakse Eestis aastatel 2006-2010 väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgnevuste dünaamikat ning mahtusid majandusharude lõikes. Pankrotifirmade

maksuvõlad on jaotatud lähtuvalt Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK-2008 alusel.

Konkurentsi tihenedes jäävad majanduslikult rasketel aegadel ellu vaid tugevamad, olles võimelised muutunud turutingimustega kohanema. Ülemailmse finantskriisi hoogustumise ning müügiimahtude languse tagajärjel on ettevõtete pankrotistumine süvenenud ning maksuvõla mahud näidanud kasvu trendi. Oluline on vaadelda, kuidas on majandusliku tõusu- ning langusaastatel erinevates majandussektorites pankrotistunud ettevõtete tasumata riigimaksud muutunud ning millises ulatuses. Pankrotistunud ettevõtete tõttu riigil saamata jäänud maksutululusid vaadeldakse tabelis 2.12 majandusharude lõikes.

Tabel 2.12. Perioodil 2006 – 2010 väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlad majandusharu järgi, miljonit krooni.

Majandusharu	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010.a kokku
Hulgi- ja jaekaubandus ²⁴	30,8	157,5	150,2	79,1	113,7	531,3
Ehitus	11,3	18,2	33,7	125,4	195,4	383,9
Töötlev tööstus	24,3	20,1	36,5	129,3	88,2	298,4
Kinnisvaraalaane tegevus	0,5	3,7	5,2	47,2	48,7	105,3
Põllumajandus, metsamajandus ²⁵	23,7	43,6	0,8	7,2	20,9	96,2
Veondus ja laondus	7,8	2,3	5,7	22,5	16,6	55,0
Haldus- ja abitegevused	6,6	2,1	3,4	17,1	14,2	43,4
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	0,8	2,2	10,3	13,0	11,9	38,3
Finants- ja kindlustustegevus	0,0	0,0	4,3	0,2	31,8	36,3
Majutus ja toitlustus	0,6	1,9	2,4	21,4	8,5	34,7
Info ja side	0,3	0,3	-	9,3	12,8	22,7
Muud teenindavad tegevused	3,6	-	7,7	0,8	1,6	13,7
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	-	0,2	3,5	1,7	3,2	8,6
Mäetööstus	-	1,8	-	-	4,1	5,9
Veevarustus; kanalisatsioon ²⁶	-	0,1	1,7	0,3	0,4	2,4
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,1	-	0,3	1,1	0,9	2,4
Haridus	-	-	0,0	-	0,7	0,7
Elektrienergia, gaasi, auru varustamine ²⁷	-	-	-	0,2	-	0,2
Kokku	110,6	254,2	265,6	475,7	573,4	1 679,5

Allikas: MTA andmed

²⁴ Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont

²⁵ Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük

²⁶ Veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus

²⁷ Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine

Tabelis toodud andmetest on näha, et suurimad maksuvõlad on tekkinud peamiselt ehitusettevõtete ning kaubandusettevõtete pankrotistumise tagajärjel. Kuigi hulgi- ja jaekaubandus on oma ettevõtete arvu ning müügitulu poolest suurim majandusharu, on sektori pankrotivõlgnevused suhteliselt suured ning jagunevad igal aastal üsna ühtlaselt. Majanduskriisi ajal langes oluliselt mootorsõidukite ning muude masinate ja seadmete (sh. kodumasinade) müük. Seetõttu ongi selles sektoris rohkem pankrotijuhtumeid ning kuna tegevusmahud on võrreldes teiste sektoritega suuremad, siis ka ettevõtte pankroti korral võib täheldada olulisemalt suuremaid maksuvõlgnevusi. Lisaks võib põhjuseks olla ka ettevõtted, kes on registreeritud kaupade maaletoomiseks, nt kütuse maaletoojad. Eesmärk on vaid üksikute tehingute tegemine ning maksude mitte maksmine, seega tekitatakse teadlikult pankrotiolukord. Sellised firmad tekitavad peamiselt käibemaksu võlgnevusi, kuna töotajaid ettevõttel pole. Samuti on probleemiks kütusemüügiga tegelevad fiktiivsed firmad, kes ostavad kütust nõ omatarbeks, et samuti hoida kõrvale käibemaksu tasumisest.

Siseturu nõrga nõudluse tulemusel on mitmed valdkonnad pidanud töömahtusid langetama. Kuna ehitussektorile on omased suured käibemahud, siis on see põhjustanud pankrotiettevõtete suuri maksuvõlgnevusi, eriti majanduse langusaastatel. Pankrotistumised töötleva tööstuse ettevõtete seas võivad samuti olla seotud ehitusturu jähinemisega, põhjustades puidutöötlemise ning ehitusmaterjalide tootmises tootmismahude vähenemist. Tootmismahude vähenemine algas juba 2008. aastal, kuid pankrotistumist ja maksuvõlgasid mõjutas see aasta hiljem.

Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi sektoris põhjustas 2006. ja 2007. aastal pankrotistumisi ja sellest tulenevaid maksuvõlgasid samal ajal maailmaturul valitsenud erinevate põllumajandussaaduste madalad kokkuostuhinnad, mis tihti olid alla tootmiskulude. Kuna kriisiperioodil vähenes turistide arv, siis oli majutusettevõtete külastatavus madal ning see on kajastunud ka oluliselt suuremas maksuvõlas, eriti 2009. aastal väljakuulutatud pankrottide osas.

Erinevates majandusharudes väljakuulutatud pankrottide maksuvõla osakaalud kõigi aasta jooksul väljakuulutatud pankrottide maksuvõlgade summast on välja toodud tabelis 2.13. Nii nagu summalises vääringus on maksuvõlad suurimad hulgi- ja jaekaubanduse, ehituse ning töötleva tööstuse sektoris pankrotistunud ettevõtete seas, on

ka nendes sektorites maksuvõla osakaalud kogu maksuvõlast suurimad. Suured maksuvõlgnevuste osakaalud on veel kinnisvara ning põllu-, metsamajandus valdkondades väljakuulutatud pankrottide seas. Aastatel 2007 ja 2008, kui pankrottide koguarv oli suhteliselt väike, on enamus pankrotistunud maksuvõlgadest kujunenud kaubandussektoris. Järgnevatel aastatel on kaubandussektori osakaalu vähenemise tinginud töötleva tööstuse ja ehitussektoris aset leidnud raskused. Koos ehitusturu jahenemisega taandus ka kinnisvara soetamine, mistõttu on selles majandusharus pankrotifirmade maksuvõlad kasvanud alates 2009. aastast.

Tabel 2.13. Perioodil 2006 – 2010 väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade osakaal majandusharude lõikes, %-des.

Majandusharu	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010.a keskmine
Hulgi- ja jaekaubandus	27,9	62,0	56,5	16,6	19,8	31,6
Ehitus	10,3	7,2	12,7	26,4	34,1	22,9
Töötlev tööstus	22,0	7,9	13,8	27,2	15,4	17,8
Kinnisvaraalaane tegevus	0,4	1,5	2,0	9,9	8,5	6,3
Põllumajandus, metsamajandus	21,5	17,2	0,3	1,5	3,7	5,7
Veondus ja laondus	7,0	0,9	2,2	4,7	2,9	3,3
Haldus- ja abitegevused	5,9	0,8	1,3	3,6	2,5	2,6
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	0,8	0,9	3,9	2,7	2,1	2,3
Finants- ja kindlustustegevus	0,1	0,0	1,6	0,1	5,5	2,2
Majutus ja toitlustus	0,5	0,7	0,9	4,5	1,5	2,1
Info ja side	0,3	0,1	-	2,0	2,2	1,4
Muud teenindavad tegevused	3,3	-	2,9	0,2	0,3	0,8
Tervishoid ja sotsiaaltoetused	-	0,1	1,3	0,4	0,6	0,5
Mäetööstus	-	0,7	-	-	0,7	0,4
Haridus	-	-	0,0	-	0,1	0,1
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,1	-	0,1	0,2	0,2	0,1
Veevarustus; kanalisatsioon	-	0,1	0,6	0,1	0,1	0,1
Elektrienergia, gaasi, auru varustamine	-	-	-	0,1	-	0,0
Kokku	100	100	100	100	100	100

Allikas: autori arvutused

Teistes majandusharudes väljakuulutatud pankrottide maksuvõlad pankrotifirmade aastases maksuvõla summast on märgatavalt väiksemad, jäädes 0,01-3,3% juurde. Seega on ülejäänud majandusharudes tegutsevate ettevõtete pankrotistumine olnud stabiilsem ning ka kriisiaegne pankrotiline on neid vähem mõjutanud.

Ühtlasi võib täheldada olukorda, kus ühes majandusharus väljakuulutatud pankrottide maksuvõlg on kahe aasta võrdluses summaarselt kasvanud, kuid osakaal terve aasta jooksul väljakuulutatud pankrottide maksuvõlast vähenenud. See on võimalik, kui mõnes teises majandusharus väljakuulutatud pankrottide maksuvõla kasv on märgatavalt suurem.

Olulise osa väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlgadest moodustavad pankrotistumised tabelis 2.13 toodud esimeses neljas majandusharus. Seega peaks riik nendes sektorites tegutsevatele ettevõtetele edaspidi erilist tähelepanu pöörama. Kuna majanduse langusaastatel on ettevõtete pankrotistumiste oht korraga mitmes majandusharus, siis avaldab see olulist mõju ka riigi saamata jäänud maksutuludele. Mistõttu oleks MTA-l vajalik nende ettevõtete osas järelvalvet täiustada ja vajadusel oma kontrollitoimingutes ümberkorraldusi teha, et tegevused oleksid tõhusamad.

Alljärgnev tabel 2.14 annab ülevaate kui mitu korda on erinevates majandusharudes väljakuulutatud pankrottide maksuvõlad 2010. aastal kasvanud võrreldes 2006. aastaga.

Tabel 2.14. 2010. aastal väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade kasv majandusharude lõikes võrreldes 2006. aastaga

Majandusharu	Võla kasv kordades
Finants- ja kindlustustegevus	637,5
Kinnisvaraalaane tegevus	99,2
Info ja side	44,3
Ehitus	17,2
Majutus ja toitlustus	14,6
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	14,1
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	7,0
Hulgi- ja jaekaubandus;	3,7
Töötlev tööstus	3,6
Haldus- ja abitegevused	2,2
Veondus ja laondus	2,1
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	0,9
Muud teenindavad tegevused	0,4
Kokku	5,2

Allikas: autori arvutused

Väljakuulutatud pankrottide osas on suurim maksuvõla kasv toimunud majandusharu siseselt 2010. aastaks finants- ja kindlustustegevussektoris, kinnisvaraalas tegevuses

ning info ja side sektoris aga ka ehitusettevõtetele. 2010. aastal pankrotistunud firmade maksuvõlad on oluliselt suuremad 2006. aastal pankrotistunud firmade maksuvõlgadest majanduskasvu vähenemisega kaasnevate tegurite tõttu.

Suuresti on majanduslanguse perioodil tekkinud võlad tingitud muutustest kinnisvaraturul. Nõ headel aegadel ostetud kinnisvara väärtus langes olulisel määral ning kui ettevõttel tekkis vajadus kinnisvara müügiks just majanduslanguse ajal, siis saadud tasu ei olnud võrdväärne vara ostuhinnaga. Selline tehing halvendab ettevõtte olukorda märgatavalt ning annab tunda ettevõtte teistes tegevustes ning kohustuste täitmisel. Kui ettevõttel on vähe likviidseid varasid, siis tekib probleeme ka riigimaksude tasumisega. Eeldada võib, et kinnisvara ostuks on kasutatud pangalaenu ning esmajärjekorras võttis just pank otsekorralduslepingu alusel laenu igakuise osamakse firma pangaarvelt. Seega vähenes ettevõtjate valmidus õigeaegselt ning kohustud määral makse maksta.

Antud tabeli põhjal on pankrotistunud finants- ja kindlustusettevõtete maksuvõlad vaadeldava perioodi algusega suurima muutuse läbi teinud. Samas võis absoluutsummasid kajastavas tabelis näha, et antud sektoris pankrotistunud firmade maksuvõlad teiste sektoritega võrreldes on oluliselt madalamad. Seetõttu ei saa väita, et finantssektor oleks lähtuvalt pankrotistatistikast olnud viimastel aastatel enim kahjusid kannatav. Võrdlusena võiks siia juurde tuua ehitussektori, kus absoluutsumma (vt. tabel 2.12. lk. 54) võlgnevuste osas on pankrottide väljakuulutamised 2010. a oluliselt kasvanud võrreldes 2006. aastaga ning paikneb oma suure võla tõttu esimesel kohal, samas kui protsentuaalselt maksuvõla muutus nii kõrge polegi ja paikneb teiste tegevusvaldkondadega võrreldes neljandal kohal. Põllumajandussektoris on pankrotifirmade maksuvõlgade muutus olnud vähene, selleks on mõju avaldanud EL poolsete toetussüsteemide kasv.

Järgnev tabel 2.15 kajastab, mitu korda on ühel aastal väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlg kasvanud võrreldes eelmisel aastal väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlast. Jaotuse aluseks on majandusharu, kuhu pankrotistunud äriühing kuulub ning arvutuse aluseks olev baasaasta maksuvõla näitaja on võrdsustatud ühega.

Tabel 2.15. Väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlgade kasv võrreldes eelneva aastaga, 2007-2010, (kordades)

Majandusharu	2007	2008	2009	2010
Ehitus	1,6	1,9	3,7	1,6
Finants- ja kindlustustegevus	0,1	1 137,4	0,0	163,8
Haldus- ja abitegevused	0,3	1,6	5,0	0,8
Hulgi- ja jaekaubandus;	5,1	1,0	0,5	1,4
Kinnisvaraalaane tegevus	7,6	1,4	9,0	1,0
Kutse-, teadus- ja tehnikaalaane tegevus	2,6	4,6	1,3	0,9
Majutus ja toitlustus	3,2	1,3	9,1	0,4
Põllumajandus, metsamajandus	1,8	0,0	8,8	2,9
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	-	14,6	0,5	1,9
Töötlev tööstus	0,8	1,8	3,5	0,7
Veevarustus; kanalisatsioon	-	11,5	0,2	1,4
Veondus ja laondus	0,3	2,5	3,9	0,7
Kokku	2,3	1,0	1,8	1,2

Allikas: autori arvutused

Pankrottidest tulenevate maksuvõlgade analüüs eelneva aastaga võrreldes näitab, et kui ühel aastal on majandusharus väljakuulutatud pankrottide maksuvõlad oluliselt kasvanud, siis järgneval aastal väljakuulutatud pankrottidel võib muutus jääda samale tasemele või sootuks langeda. Märkimisväärsed erinevused kajastuvad finants- ja kindlustustegevuses; tervishoiu ja sotsiaalhoolekande; kinnisvaraalas tegevuse ning majutuse ja toitlustuse sektoris väljakuulutatud pankrottides.

Käesoleva töö eelnevast alapeatükist selgus, et pankrotistumise kõrgpunkt oli 2009. aasta, mistõttu ka maksuvõlad kasvasid hüppeliselt. Toetudes teoreetilise osa seisukohtadele, kus ühes valdkonnas aset leidvad pankrotid mõjutavad teisi majandusharusid, näeme tabelist, et ehitusvaldkonna kriis haarab endaga kinnisvara valdkonna. Sarnane seos on töötleva tööstuse, põllumajanduse ja metsandusega, mis omakorda mõjutab veonduse ja transpordisektori pankrotti. Sise- ja välituristide külastatavuse vähenemine 2009. a põhjustas majutus ja toitlustusettevõtete pankrotist tuleneva maksuvõlgade hüppelise tõusu. 2010. a olukord selles sektoris paranes, millele aitas kaasa ettevõtete koostöö tõhusus (ühine turundusreklaam jm). Ehitus, põllumajandus- ja metsandussektoris jätkus 2010. a väljakuulutatud pankrottide puhul maksuvõlgade kasv, mida iseloomustab eelpool teoreetilises osas käsitletud seisukoht,

et pankrottide väljakuulutamise venitamine suurendab vaid võlgasid (võlad ühe pankrotistunud ettevõtte kohta kasvasid).

Eelpool käsitletud analüüsist selgus, et pankrotid käituvad majanduse tõusu- ja langusaastatel erinevalt. Tõusuaastatel, mil SKP reaalkasv on positiivne, on väljakuulutatud pankrotte vähem, samuti on summaarne maksuvõlg väiksem, langusaastatel toimub mõlema näitaja suurenemine. Erinevusi võib välja tuua nõ. ülemineku aastatel. Esimesel langusaastal peale majanduse tõusuaastaid väljakuulutatud pankrottide arvus ning võla summas olulisi muutusi ei toimu, kuid teisel langusaastal, mil SKP reaalkasv väheneb, on pankrottidest tulenev mõju juba märkimisväärne. Sarnane olukord on 2010. aastal, kui majanduses võis täheldada tõusu, kuid pankrottidest saamata jäänud maksutulud suurenesid. Samuti ei kaasnenud majandustõusuga pankroti arvus olulist vähenemist.

2.3. Pankrotimenetluses rahuldatud nõuded ning täiendavad hüvitised töötajatele

Kuna pankrotimenetluse üheks eesmärgiks on võlausaldajate nõuete rahuldamine, siis käesoleva peatüki raames vaadeldakse pankrotimenetluse käigus täiendavalt riigile laekunud maksutuluseid. Sellest lähtuvalt saab välja tuua, kui suures ulatuses on riigi maksunõudeid vaadeldava perioodi jooksul rahuldatud.

Järgnev tabel annab ülevaate, kui suures ulatuses on 2006-2010. a Eestis väljakuulutatud pankrottidest pankrotimenetluse tulemusena maksutuluseid tagasi laekunud (vt. tabel 2.16). Ka siin kajastuvate andmete puhul on lähtutud ettevõtte pankroti väljakuulutamise kuupäevast. Kui väljakuulutamise kuupäev jääb 2007. aastasse, siis tabelis toodud laekumised võisid reaalselt toimuda paar aastat hiljem, kuna pankrotimenetlus on tavaliselt mitme aasta pikkune protsess. Andmed on võetud MTA arvestussüsteemist seisuga 23.02.2012 ning hetkel pooleliolevate pankrotimenetluste rohkuse tõttu on võimalus, et järgnevatel aastatel antud näitajad suurenevad. Lisaks on tabelis näidatud mitme pankrotiettevõtte maksulaekumistega on tegemist ning milline on laekumiste suhe vastaval aastal väljakuulutatud pankrotifirmade maksuvõlasse.

Tabel 2.16. Perioodil 2006-2010 väljakuulutatud pankrottidest laekunud summad ja nende suhe pankrotifirmade maksuvõlga, kroonides

Aasta	Laekumised kokku	Ettevõtete arv	Laekumiste % maksuvõla summast
2006	43 214 155	111	39,1
2007	5 037 072	107	2,0
2008	12 666 009	167	4,8
2009	56 854 010	293	12,0
2010	32 613 744	214	5,7
Kokku	150 384 990	892	9,0

Allikas: MTA andmed, autori arvutused

Pankroti väljakuulutamise aasta ja laekunud summade omavaheliste seoste tuvastamiseks on kasutatud *SPSS* programmi funktsiooni *Crosstabs*. Hinnates statistilist olulisust pankroti väljakuulutamise aasta ja laekunud summade vahel, ilmneb et vastav näitaja 0,124, seega näitajate vahel ei ole statistilist erisust. Ehk laekumised erinevatel aastatel ei ole statistiliselt erinevad.

Võrreldes maksuvõlgnevustega, 2006 kuni 2010. aastal väljakuulutatud pankrottide osas, on hilisemad laekumised märgatavalt väiksemad. Vaadeldaval perioodil on tulused pankrotimenetluse käigus valitsussektori eelarvesse laekunud kokku 150,4 miljonit krooni. Samas riigile võlgnenud summad vaadeldaval perioodil kokku moodustasid pankrottidest tulenevalt ligi 1,7 miljardit krooni. Seega laekumiste protsent võlgnevuste summast on 9. Tabelist on näha, et näiteks 2009. aastal väljakuulutatud pankrottidest on riigile hiljem tagasi laekunud summaliselt kõige rohkem – 56,8 miljonit krooni. Arvutades vaadeldaval perioodil väljakuulutatud pankrottidest laekunud summasid ühe pankrotifirma kohta, on tulemuseks 169 tuhat krooni. Seda on aga äärmiselt vähe, sest nagu selgus käesoleva töö empiirilise osa esimesest alapeatükist on keskmiselt ühe pankrotifirma maksuvõlg 1,24 miljonit krooni.

Maailmapank tõi oma raportis välja, et Eestis on võlausaldajate nõuete rahuldamise määr 37,5% nõuete suuruselt. See näitaja puudutab kõik võlausaldajaid. Tabel 2.16 on näha, kui suures ulatuses on Eesti Maksu- ja Tolliameti nõuetest rahuldatud. Vaadeldava viie aasta maksuvõlgadest on rahuldatud vaid 9%. Seega teoreetilises osas toodud Maailmapanga väide, et nõuete rahuldamise määr Eesti pankrotifirmade puhul on 37,5%, viitab peamiselt pandiga tagatud nõuetele. Riigile laekunud summad

pankrotimenetluse käigus on väiksed just põhjusel, et eelisjärjekorras tasutakse võlgniku vara arvelt pandiga tagatud nõuded. Teises järgus nõuete rahuldamine on tihti aga lootusetu. Kuna MTA maksukohustused reeglina pandiga tagatud pole, ei ole ka suuri võimalusi pankrotimenetluses riigil nõuete rahuldamiseks. Siinkohal võiks riik koos Maksu- ja Tolliametiga leida võimalusi, kuidas suurendada tagatiste hulka. Käesoleval hetkel nõutakse tagatise näiteks kütuse hulgitüügifirmadelt ja maksuvõla ajatamise korral võib samuti nõuda tagatise olemasolu. Need on aga liiga vähesed, et ettevõtte pankroti korral maksuvõla nõudeid menetluse käigus saaks rahuldatud. Kindlasti oleks võimalik leida täiendavaid garantiisid, millega kaasneks tagatise kohustus.

Tabeli 2.16 põhjal saab samuti järeldada, et kõigist väljakuulutatud pankrotijuhtumitest riik ei saagi nõudeid rahuldatud. See on kindlasti üks olulisemaid probleeme. Vaadeldaval perioodil kuulutati välja 1 350 ettevõtte pankrott, kellele oli riigi ees tasumata maksukohustusi. Nõuete rahuldamine on aga toimunud 892 ettevõtte osas. Seega kõigist pankrotijuhtumitest, mis on kohtulikult välja kuulutatud, kolmandiku puhul riigi maksunõuete rahuldamist pankrotimenetluse käigus ei toimu.

Täiendavalt tuleb lisada, kuna pankrotimenetlused kestavad Eestis pikalt, siis kõik menetlused, mis on algatatud perioodil 2006 kuni 2010, ei ole veel lõpetatud. Seetõttu on võimalus, et tabelis toodud andmed muutuvad ja samadest pankrotijuhtumitest laekub maksutulused edaspidigi. Samas on autori seisukoht, et aastatel 2006-2008 pankrotiettevõtete osas enam märkimisväärsed summasid ei laeku. Oluline osa pankrotimenetluse puhul on kindlasti pankrotihalduril, kelle kohustus on võimalikult kiiresti ja efektiivselt menetlus lõpuni viia. Eestis võib tihti põhjuseks olla menetlustoimingutega viivitamine, mistõttu ka lootused nõuete rahuldamiseks aja jooksul vaid vähenevad. Toetudes eelmises peatükis Maailmapanga uuringutele saab väita, et mida kiirem on pankrotimenetlus, seda väiksemad on menetluskulud ja suuremad võlausaldajate nõuete rahuldamised. Siinkohal võiks Eesti võtta eeskujuna Soome kohtupraktikast, kus pankrotimenetluste keskmine pikkus on üks aasta ning kõigi võlausaldajate nõudeid summaarselt rahuldatakse üle 80% ulatuses.

Pankrottide rohkus suurendab ka riigipoolsete sotsiaalkulutuste osakaalu suurenemist. Näiteks tekib pankrottide tulemusena suurem tööpuudus ning tõuseb töötute arv, kellele

riik oma vabadest vahenditest maksab töötuskindlustushüvitisi ja töötutoetusi. Täiendavalt tekib riigil ettevõtte pankroti korral mitmeid teisi kohustusi, mis on otseselt pankrottidega seotud. Lisaks pankrotihalduri tasule ning kõikvõimalikele kohtukuludele (nt. personali-, halduskulud) mis kaasnevad pankrotimenetlusega, on riigil kohustus pankrotistunud ettevõtte töötajatele välja maksta nende saamata jäänud pankrotihüvitised (koondamishüvitused), mida samuti finantseerib riik oma vahenditega.

Pankrotihüvitise ehk maksejõuetuse hüvitise eesmärk on hüvitada töötajale tööandja maksejõuetuse tõttu saamata jäänud töötasu, puhkusetasu ja töölepingu ülesõtmisel saamata jäänud hüvitised, mis on ette nähtud töölepingu seaduses²⁸. Tööandja maksejõuetusena on käsitletavad tööandja pankroti väljakuulutamise ja pankrotiavalduse menetlemise lõpetamine raugemise tõttu²⁹.

Tabel 2.17 annab ülevaate pankrotihüvitiste kuludest, mida riik on vaadeldaval perioodil ettevõtete maksejõuetuse tõttu töötajatele tasunud.

Tabel 2.17. Töötajatele makstud hüvitised ettevõtte maksejõuetuse korral 2006-2010

Aasta	Maksejõuetuse juhtumite arv	Hüvitise saajate arv	Keskmine väljamakstud hüvitis (kroonides)	Väljamakstud hüvitiste summa (kroonides)
2006	131	1 256	11 891	14 936 698
2007	94	1 158	19 949	23 104 740
2008	176	2 292	29 556	67 745 021
2009	491	6 660	31 700	211 111 688
2010	567	6 435	26 678	171 677 625

Allikas: Tööandja ... 2011

Vastavad andmed pärinevad Eesti Töötukassa kodulehelt. Andmed kajastavad vastaval aastal väljamakstud summasid, see tähendab, et pankrotimenetlus võis alata juba varasemal aastal. Seega ei saa töötajatele väljamakstud summasid kõrvutada eelpool toodud tabelites käsitletule, kuna summade leidmise meetoodika on erinev. Maksuvõlgnevusi käsitlevates tabelites on aluseks võetud pankroti väljakuulutamise

²⁸ Töötuskindlustuse seadus. Vastu võetud Riigikogus 13. juunil 2001. a – Riigi Teataja I osa, 2001, nr 59, art 359. (edaspidi ka TKindlS), § 20

²⁹ TKindlS § 19

kuupäev, kuid Eesti Töötukassa on summade arvutamise aluseks võtnud hüvitise väljamakse kuupäeva. Olenemata eeltoodust võib siiski teha mõningaid üldistavaid järeldusi vastavate väljamaksete ning Eesti majanduse üldise olukorraga. Muuhulgas võib märkida, et väljamakstud hüvitistelt maksab Eesti Töötukassa lisaks veel sotsiaalmaksu (33% summast).

Töötajatele makstud hüvitised on seotud tema palgakuludega. Väljamakstud summad, samuti hüvitise saajate arv on mitmekordselt kasvanud 2009. aastal. Samal aastal kasvas märgatavalt ka pankrotijuhtumite arv, nagu selgus antud töö empiirilise osa eelnevatest alapeatükkidest. Üldise palgakasvu tulemusena on hüvitiste summa järk-järgult tõusnud. Keskmise palga vähenemine 2009. a mõjutas 2010. aastal väljamakstud hüvitisi kuna pankrotistumised toimuvad viitajaga.

Kui vaadata tabelis 2.17 toodud hüvitiste saajate arvu ning tabeli viimases veerus kajastuvat hüvitiste väljamaksete summat, siis selgub, et antud näitajad on väga tihedalt seotud SKP reaalkasvu näitajaga. 2006. ja 2007. a oli Eesti majandus kasvufaasis ning ettevõtete maksejõuetuse korral makstud hüvitiste summad väiksed, kuid järgmistel aastatel väljamakstud summad suurenesid. Samuti oli järgnevatel aastatel SKP reaalkasv negatiivne. 2010. a, kui SKP reaalkasv juba tõusis on ühtlasi ka maksejõuetuse hüvitiste saajate arv ning summad langenud.

KOKKUVÕTE

Majanduse ja kogu ühiskonna pideva arengu tagamiseks ei saa riik ning ettevõtjad üksteisest lahus tegutseda. Eesti riigi toimimiseks vajalik tulullikas on eelkõige maksulaekumised, millega saab soodustada majanduse arengut ja katta ühiskonna sotsiaalseid vajadusi. Majanduse langusaastate korral on loomupärane nõudluse langev tendents, laenuitingimuste karmistumine ning kogutoodangu mahtude vähenemine, mille tõttu tekivad ettevõtetel raskused oma majandustegevusest tulenevate kohustuste täitmisel. Konkurentsi tihenedes on vajalik majandustegevuses ümberkorraldusi teha ning ettevõtted, kes seda ei suuda, pankrotistuvad. Majanduslikult rasketel aegadel mõjutab pankrotistumisi oluliselt ka ettevõtte juhtkonna erialased teadmised ja juhtimisalane kompetents.

Ettevõtete pankrotistumine pidurdab üldist majandusearengut ning tekitab ebastabiilsust maksulaekumistes. Kuna majanduse langusega kaasneb kogunõudluse vähenemine, siis tavaliselt on langusaastatel mõjutatud enam tarbimismaksudest kogutavad riigitulud.

Pankrotimenetluse eesmärgiks on rahuldada võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel, kas vara võõrandamise või ettevõtte tervendamise kaudu. Seejuures on oluline ettevõtte püsiva maksejõuetuse kindlaks määramine, mis tähendab rahaliste kohustuste võlgnevuste olemasolu. Ettevõtte pankrot omab riigile tähendust sel juhul, kui esineb tasumata maksukohustusi. Pankrotimenetluses nõuete rahuldamise ulatus sõltub millises menetlusjärgus nõude rahuldamine toimub. Eestis on eelisseisuses alati pandiga tagatud nõuded. Kuna maksunõuded rahuldatakse koos teiste, pandiga tagamata, nõuetega, siis on raskendatud riigil pankrotimenetluse käigus summade tagasi laekumine.

Mitmed teised riigid samuti ei rakenda pankrotimenetluses eelisnõudeõigust maksuvõlgadele. Kuid erandiks on näiteks Poola, Läti, Leedu ja Hispaania, kus maksunõuded on eelistatud peale pandiga tagatud nõudeid. Üldiselt hinnatakse heaks pankrotimenetluse tunnuseks ettevõtte reorganiseerimist, kus säilitatakse ettevõtte

äritegevus ning töökohad. Heaks näiteks efektiivse pankrotimenetluse läbiviimisel on Soome, Norra ja Iirimaa, kus pankrotimenetlus viiakse võimalikult kiiresti läbi (kuni üks aasta) ning võlausaldajate nõuded rahuldatakse suures ulatuses (üle 80% nõuetest).

Käesolevas magistritöös tuvastati ettevõtete pankrottide tõttu riigil saamata jäänud maksutulud. Aastatel 2006-2010 kuulutati Eestis välja 1 350 ettevõtete pankrott ning nende maksuvõlgade summa on 1 679,5 miljonit krooni. Ühtlasi on see summa, mis riigil on vaadeldava viie aasta jooksul pankrottide tõttu saamata jäänud. Tegemist on siiski vaid kohtulikult väljakuulutatud pankrottidega, mitte maksejõuetute ettevõtete üldkogumiga.

Töös selgus, et majanduse tõusu- ja langusaastad mõjutavad ettevõtete pankrotistumist teatud nihkega. Majanduse tõusuaastateks võib lugeda aastaid 2006 ja 2007. Sellel perioodil püsisid nii väljakuulutatud pankrottide arv kui ka antud pankrotifirmadest tulenevad maksuvõlad stabiilsed. Kuigi 2008. a oli majanduse langus- ja esmane kriisiaasta, siis väljakuulutatud pankrottide arv ja nendest tulenevad maksuvõlad suurenesid hüppeliselt just 2009. ja 2010. majandusaastal. 2008. aastal oli küll märgata mõningane kasv pankrotifirmade arvus, kuid saamata maksutulud jäid enam-vähem tõusuaastate tasemele. 2010. a oli esimene tõusuaasta peale majanduse langust, kuid pankrottide vähenemist sellel aastal märgata ei olnud.

2006-2010. a Eestis väljakuulutatud pankrotiettevõtete maksuvõlgnevuste analüüsist selgus, et keskmiste hinnangute alusel ühe pankrotifirma maksuvõlg riigi ees ulatub vähemalt ühe miljoni kroonini, millele lisandub ligi 30%-ne intressivõlg.

Maksuliikide võrdluses on pankrotifirmade võlgnevused peamiselt seotud käibemaksu tasumata jätmisega, suure osakaaluga on veel sotsiaalmaksu võlg. Andmetest järeldus, et käibemaksu osakaal kõigist maksuvõlgnevustest hakkas suurenema 2008. a väljakuulutatud pankrottide seas. Tõusuaastatel väljakuulutatud pankrottide maksuvõlg on suures osas sisaldanud võlga ettevõtte tulumaksu osas. Kuna Eesti maksustruktuuris on suur tarbimismaksude osakaal, siis majanduslanguse ajal väheneva nõudluse tõttu on pankrotifirmad enam mõjutanud käibemaksu laekumisi. Töös läbiviidud analüüsist selgus, et käibemaksu laekumised moodustava riigi maksutuludest 24-28%, kuid pankrotifirmade summaarsest maksuvõlast enam kui 50% on tekkinud käibemaksust.

Seega väljakuulutatud pankrotifirmade mõju käibemaksu laekumistele on selgelt eristatav võrreldes teiste maksudega.

Analüüsides maksuvõlgnevusi majandusharude lõikes, selgus, et pankrottide mõju on nähtav olenemata aastast olnud hulgi- ja jaekaubandussektoris, majanduslanguse süvenedes on negatiivne mõju avaldunud pea kõigis majandusharudes, kuid äärmiselt teravalt ehituse, töötleva tööstuse ning kinnisvaraalas tegevusvaldkonnas. Kuna nende majandusharude tegevus on tihedalt seotud, siis ka pankrotistumine ühes sektoris vallandab pankrotilaine teises sektoris ning ühtlasi kasvavad riigile saamata jäänud maksutulud.

Kuigi autoril puuduvad andmed raugenud ettevõtete maksuvõlgade kohta, ilmnes, et nende arvukus maksejõuetute firmade osakaalust on enamikel aastatel üle 50%. Ühtlasi tähendab see riigi jaoks, et antud firmade maksuvõlad kuuluvad täies ulatuses mahakandmisele. Hinnanguliselt võib riigil saamata jäänud maksutulu raugenud pankrottide osas jääda samale tasemele väljakuulutatud pankrottidega.

Raugenud pankrottide üheks põhjuseks võib pidada liiga hilist pankrotiavalduse esitamist. Empiirilises analüüsis käsitletud väljakuulutatud pankrottide maksuvõlgnevuste kujunemise dünaamika enne pankrotiprotsesse näitas samuti, et pankrotiavaldus menetluse alustamiseks esitatakse liiga hilja, tihti isegi enam kui aastase viivitusega. Samuti kinnitab seda fakti maksuvõlga kaasnenud ligi 30%-ne intresside kohustus.

Seoses pankrotimenetluses võlausaldajate nõuete rahuldamisega on riik maksutuluseid tagasi teeninud antud pankrotijuhtumitest 150,4 miljonit krooni ning tegemist on olnud 892 pankrotiette võttega. See tähendab, et kolmandikest pankrottidest, mis vaadeldaval perioodil on välja kuulutatud, pole riigile midagi tagasi laekunud. Kõrvutades pankrotifirmade maksuvõlgasid hilisemate laekumistega, selgus et nõudeid on rahuldatud 9% ulatuses.

Ühtlasi leidis töös käsitlemist töötajatele makstavad hüvitised ettevõtte maksejõuetuse korral. Väljamakstud hüvitiste summa ning hüvitise saajate arv on hüppeliselt kasvanud

alates 2009. aastast. Seega on eelarvetulude vähenemise perioodil tulnud riigil oluliselt suurendada kulutusi maksejõuetute ettevõtete töötajate hüvitistele.

Majandustsükli ja maksejõuetuse vahel esineb tugev korrelatsioon, seda seost kinnitab ka käesoleva magistritöö empiiriline osa. Lähtuvalt töös käsitletud teemadele, tuvastati kitsaskohad, millele Maksu- ja Tolliamet võiks rohkem tähelepanu pöörata. Tulenevalt Eestis aastatel 2006 kuni 2010 väljakuulutatud pankrottide kohta koostatud analüüsist, on olulisemad probleemid:

1. Liiga hilja alustatud pankrotiprotsessid. Maksu- ja Tolliamet peaks rohkem keskenduma ettevõtte finantsseisu hindamisele ja olema suuteline kiiremini tuvastama ettevõtte maksejõuetuse ning seeläbi varem esitama pankrotiavalduse.
2. Käibemaksu liiga suur osakaal kõigist pankrotiettevõtete maksuvõlgadest. Seetõttu oleks vaja MTA-l suurendada käibemaksualast kontrolli ning eriti sissenõudmistoiminguid.
3. Majanduse langusaastatel suurenenud pankrottide arv mitmetes majandusharudes üheaegselt. Eriti tihedalt on seotud ehituse, töötleva tööstuse ja kinnisvara sektorid. Ühtlasi on see kaasa toonud olulisemalt suuremad maksuvõlad, mistõttu oleks vajalik, et MTA pööraks nendele sektoritele suuremat tähelepanu ning teeks ümberkorraldusi, mis oleksid senisest tulemuslikumad.
4. Pankrotimenetluses teisejärgu nõuete madal rahuldamise määr. Vajalik on leida mooduseid, et MTA-l oleks pankrotiprotsessis rohkem pandiga tagatud nõudeid, seega tuleks tagatiste nõuete võimalusi laiendada.

Autor on seisukohal, et pöörates rohkem tähelepanu vastavalt töös tuvastatud peamistele probleemidele, oleks edaspidi väljakuulutatud pankrotiettevõtete arv ja riigil saamata jäänud maksutulud väiksemad ning pankrotimenetluse käigus rahuldatud nõuete summa suurem.

VIIDATUD ALLIKAD

1. 2010. aasta riigieelarve seaduse eelnõu seletuskiri. Eesti Vabariigi Rahandusministeerium, 2009, 651 lk. [http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/951/%C3%95ppematerjalid%2005.072010.zip/2010a%20seaduse%20seletuskiri.pdf] 15.11.2011.
2. 2011. aasta kevadine majandusproгноos. Eesti Vabariigi Rahandusministeerium, 2011, 65 lk. [<http://www.fin.ee/doc.php?107402>] 04.02.2012
3. **Day, Barbara K.** Better Than Nothing. Limiting the Priority for Taxes in Insolvency to Enhance Unsecured Creditor Recoverie, 2006, 9 p. [<http://www.iiiglobal.org/component/jdownloads/finish/366/4083.html>] 25.04.2012
4. Doing Business 2009. The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Washington, 2009, 211 p. [http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2009/09/14/000333038_20090914013210/Rendered/PDF/503170WP0Box34101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf] 22.04.2012
5. Eesti statistika aastaraamat 2010. Toimetaja K. Põder. Tallinn: Statistikaamet, 2010, 401 lk.
6. **Eier, R.** Juhtivindeksite koostamine majandustsüklite prognoosimiseks Eestis. TÜ rahvamajanduse instituut, 2008, 122 lk. (magistritöö)
7. Ettevõtete jaotamata kasumi mittemaksustamise mõju investeringutele ja majandusarengule. Lõppraport. Tartu Ülikool Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE, Poliitikauuringute Keskus Praxis, Advokaadibüroo GLIMSTEDT, 2010, 155 lk. [http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Innovatsiooni_poliitika/Tulum/Tulumaks_l6ppraport.pdf]. 05.01.2012.

8. Ettevõtete majandusnäitajad. Eesti Statistikaamet [http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/03ETTEVETETE_MAJANDUSNAITAJAD/03ETTEVETETE_MAJANDUSNAITAJAD.asp] 18.01.2012
9. Ettevõtte ebaõnnestumisest ülesaamine – teise võimaluse poliitika Lissaboni majanduskasvu ja töökohtade loomise partnerluse rakendamine. Euroopa Ühenduste Komisjon, 05.10.2007. [<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0584:et:HTML>] 08.03.2012.
10. Firma loomine ilma osakapitali sissemaksu tegemata. - Majandusportaal raamatupidamisuudised 2011 [<http://rup.ee/est/majandus-ja-ari/firma-loomine-ilma-osakapitali-sissemaksu-tegemata.html>] 20.02.2012.
11. Insolvencies in Europe, 2010/11. Creditreform. A survey by the Creditreform Economic Research Unit. Neuss, 2011, 46 p. [http://www.creditreform.de/Ressourcen/PDF/Presse/Creditreform_Jahresberichte/Creditreform_Jahresbericht_2010-11_englisch.pdf] 01.05.2011
12. Karistusseadustik. Vastu võetud Riigikogus 06. Juunil 2001. a – Riigi Teataja I osa, 2001, nr 61, art 364.
13. **Kattai, R.** Ülevaade valitsemissektori plokist Eesti majanduse makromudelid. Eesti Pank. Eesti Panga Toimetised, 2004, nr. 2, 21 lk. [http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/uuringud/_2_004/_2_2004/index.pdf] 18.01.2012.
14. **Kerem, K., Listra, E., Luiker, L., Pöder, K.** Makroökoonoomika teooriad ja mudelid. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 1998, 286 lk.
15. Krediidipoliitika turu-uuring 2012. Krediidiinfo AS. [<http://www.krediidiinfo.ee/files/kredpoluuring2012.pdf>] 18.02.2012
16. **Kulu, L., ja Pihor, K.** EL Raha – ja fiskaalpoliitika. TÜ Euroopa kolledž, 2010, 119 lk. [http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/16034/RF_2010.pdf?sequence=1]. 16.02.2012
17. Kuritegevus Eestis 2010. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium. [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54602/KuritegevusEestis2010_web.pdf] 10.03.2012

18. **Laus, K.** Pankrotivõlgnikul säilib maksukohustus. [<http://ee.triniti.ee/archives/1745>] 11.01.2012.
19. **Lillemets, K.** Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja selle peamised isikupõhised mõjutegurid. – Riigikogu Toimetised, 2009a, nr. 20 [<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=14023&op=archive2>] 15.01.2012.
20. **Lillemets, K.** Võlg on võõra oma ehk kuidas tekkinud võlakoormaga hakkama saada. Maksu- ja Tolliameti kliendileht, 2009b, [<http://www.emta.ee/index.php?id=25589&tpl=1071>] 08.11.2011.
21. **Lukason, O.** Maksejõuetuse põhjuste analüüs. – Justiitsministeerium, 2010, 38 lk. [<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53147/Maksej%F5uetuse+p%F5hjuste+anal%FC%FCs+%282010%29.pdf>] 25.01.2011.
22. **Lukason, O.** Saneerimismenetluse majanduslikud mõjud ja nende hindamine Eestis. 2008, 42 lk. [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36637/Saneerimise+majanduslike+m%F5jude+hinang_25.06.08.pdf] 19.11.2011.
23. Majandusprognoos aastaks 2010-2012. Eesti Pank. Rahapoliitika ja Majandus 2/10. 2010, 25 lk. [http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/ylevaade/_2010_02/_3_210.pdf?ok=1]. 10.01.2012.
24. Maksejõuetusõigus ja -terminoloogia on jõudmas uude arengujärku. – Õiguskeel, 2008, nr. 4 [<http://www.just.ee/39011>]. 19.11.2011.
25. Maksukorralduse seadus. Vastu võetud Riigikogus 20. veebruaril 2002. a. – Riigi Teataja I osa, 2002, nr. 26, art. 150.
26. Maksuvõla mahakandmise ja kustutamise kord. Rahandusministri määrus 61 2. maist 2002. a – Riigi Teataja Lisa, 2002, nr. 56, art. 834
27. **Manavald, P.** Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes. Tartu Ülikooli Õigusinstituut, 2004, 114 lk. (magistritöö)
28. **McBryde, W. W.** Bankruptcy. Edinburg 1989. 430 lk. Viidatud Kikas, M. Pankrotimenetluse algatamine ja pankroti väljakuulutamise. Tartu Ülikooli Õigusteaduskond, 2005, 136 lk (magistritöö) vahendusel.
29. **Mereste, U.** Majandusleksikon. I köide. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastuse AS, 2003, 644 lk.

30. **Mitt, T** Miks firmad surevad? - Director, 2005. [<http://director.ee/artikkel/719>] 28.01.2012.
31. Mõju hindamise kokkuvõte. Euroopa Ühenduste Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv - hilinenud maksmisega võitlemise kohta äritehingute puhul (uuestisõnastamine). Brüssel, 2009, 10 lk. [<http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=%C3%A4rit%C3%BCkel&source=web&cd=21&ved=0CBcQFjAAOBQ&url=http%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2FLEXUriServ%2FLEXUriServ.do%3Furi%3DSEC%3A2009%3A0316%3AFIN%3AET%3ADOC&ei=yQXMTqKWIMeAOqa0gYYP&usq=AFQjCNFjjJMRQUgXbu4RPz0iq4Sq7YNShg&cad=rja>] 19.11.2011.
32. **Norkus, R., Kavalne, S.** Leedu maksejõuetus: ajalugu, areng ja õigusreformi põhilised probleemid. – Juridica. 2011, nr. 3 lk. 222 – 231
33. **Norman, B.** Hayek's The Pure Theory of Capital for The Elgar Companion to Hayekian Economics, 2006, 17 p. [<http://www.lancs.ac.uk/staff/ecagrs/hptc.pdf>] 18.02.2012
34. **Ooghe, H., Prijcker, S.** Failure Processes causes of Company Bankruptcy: a typology. Vlerick Leuven Gent Working Paper. 2006, No. 21, 47 p. [<http://www.vlerick.com/en/2475-VLK/version/default/part/AttachmentData/data/vlgms%20wp%202006-21A.pdf>] 25.01.2011.
35. Paneeluuring: pankrotid Eestis 2010. Pankrotiuuring. Tallinn: Krediidiinfo AS, 2011, lk. 10-19
36. Pankrotiseadus. Vastu võetud Riigikogus 22. jaanuaril 2003. a – Riigi Teataja I osa, 2003, nr 17, art 95.
37. **Pardla, A.** Pankrot kui ühiskondlik probleem. – Postimees. [<http://www.postimees.ee/041007/esileht/arvamus/287153.php>] 29.11.2011.
38. **Piiraja, M.** Pankrot. Tallinn: Agitaator, 2009, 182 lk.
39. **Plummer, J. L.** Federal-State Revenue Sharing. [<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1055996?uid=3737920&uid=2134&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=56122636673>] 24.11.2011
40. **Pärson, T.** Äriühingute majandustegevus. Eesti Statistika kvartalikirj 2/10. 11 lk. [<http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=%C3%A4ri%C3%BChingute%20majand>

ustegevus&source=web&cd=1&sqi=2&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.stat.ee%2Fdokumentid%2F51815&ei=xZ9HT5-vB4PU0QWEw4iXDg&usg=AFQjCNF270pduOyDEC4xyozvDg65_dvUZg&kb=1] 25.09.2011.

41. **Raberto, M., Tegli, A., Cincotti S.** Debt Deleveraging and Business Cycles. An Agent-Based Perspective – Economics Discussion Paper, 2011, No. 31, 37p [http://www.economics-ejournal.org/economics/discussionpapers/2011-31/count] 04.03.2012.
42. **Raudjärv, M.** Eesti ja majanduskriis. – Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, 2009 lk. 78-82.
43. **Raudjärv, M.** Võimalused ja suunad majanduskriisist väljumiseks ning edasise stabiilsuse saavutamiseks Eestis. – Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, 2010 lk. 601-605.
44. **Raudjärv, M., Hennies, M. O. E.** Minsky paraaoks: pärast kriisi, enne kriisi? – Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, 2010 lk. 9-12.
45. **Reijer, A. den.** The business cycle: which indicators should we monitor? DNB Working Paper, 2006, No. 100, 40 p. Viidatud Eier, R. Juhtivindeksite koostamine majandustsüklite prognoosimiseks Eestis. TÜ rahvamajanduse instituut, 2008, 122 lk. (magistritöö) vahendusel.
46. Report on Tax Claims. International Insolvency Institute. 2005, 43 p. [http://www.iiiglobal.org/component/jdownloads/finish/366/4104.html] 28.04.2012
47. Restructuring in bankruptcy: recent national case examples. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2009, 2 p. [http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/1031/en/1/ef091031en.pdf] 25.04.2012
48. Riigieelarve kassapõhised tulud-kulud 2006-2011. Rahandusministeerium. [http://www.fin.ee/riigieelarve?id=106053] 28.03.2011
49. **Riley, G.** Macroeconomics. International Economy, 2006 [http://tutor2u.net/economics/revision-notes/as-macro-equilibrium.html] 10.01.2012

50. **Sancak, C., Velloso, R., Xing, J.** Tax revenue response to the business cycle. – IMF Working Paper, 2010, No 71, 21 p. [http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp1071.pdf] 02.02.2012.
51. Saneerimisseadus. Vastu võetud Riigikogus 04. detsembril 2008. a – Riigi Teataja I osa, 2008, nr 53, art 296.
52. Statistika andmebaas: Majandus – Majandusüksused. Eesti Statistikaamet. [http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/10Majandusüksused/08Uldandmed/08Uldandmed.asp] 20.03.2011
53. Taxation trends in the European Union – European Commission. 2011, 426 lk
54. The Tax Debts of Small Business Owners in Bankruptcy. SBA Office of Advocacy, 2008, No 317, 39 p. [http://archive.sba.gov/advo/research/rs317tot.pdf] 27.04.2012
55. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Vastu võetud Riigikogus 27. märtsil 2002. a – Riigi Teataja I osa, 2002, nr. 35, art. 216.
56. Tulumaksuseadus. Vastu võetud Riigikogus 15. detsembril 1999. a – Riigi Teataja I osa, 1999, nr 101, art 903.
57. Tööandja maksejõuetuse hüvitis 2003-2011. Eesti Töötukassa. [http://www.tootukassa.ee/index.php?id=13524] 05.11.2011.
58. Töötuskindlustuse seadus. Vastu võetud Riigikogus 13. juunil 2001. a – Riigi Teataja I osa, 2001, nr 59, art 359.
59. **Wymenga, P., Spanikova, V., Derbyshire, J., Barker, A.** Are EU SMEs recovering from the Crisis? Annual Report on EU Small and Medium sized Enterprises 2010/2011. – European Commission. Netherlands, 2011, 58 p. [http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2010-2011/annual-report_en.pdf] 08.03.2012.
60. Äriseadustik. Vastu võetud Riigikogus 15. veebruaril 1995. a – Riigi Teataja I osa, 1995, nr. 26, art. 355

LISAD

Lisa 1. 2006-2010. aasta maksutulud (miljonites kroonides)

Maksuliik	2006	2007	2008	2009	2010
Käibemaks	18 645	22 304	20 548	18 809	19 531
Sotsiaalmaks	21 746	27 268	31 299	28 084	26 562
Tulumaks omavalitsustele	7 877	9 833	11 492	9 922	9 148
Tulumaks riigieelarvesse	6 970	8 870	8 495	6 427	6 032
füüsilise isiku tulumaks	3 846	4 787	4 329	2 417	3 000
juriidilise isiku tulumaks	3 123	4 084	4 166	4 010	3 032
Tulumaks kokku	14 847	18 703	19 987	16 349	15 180
Töötuskindlustusmakse	550	655	749	1 596	2 795
Kogumispensionimakse	782	1 038	1 247	1 826	575
Alkoholiaktsiis	2 090	2 314	2 434	2 510	2 585
Tubakaaktsiis	1 208	1 529	1 520	2 088	1 794
Kütuseaktsiis	3 729	4 353	4 697	4 876	5 587
Pakendiaktsiis	3	-1	1	0	0
Elektriaktsiis	0	0	319	344	459
Aktiisid kokku	7 030	8 195	8 971	9 818	10 425
Raskeveokimaks	61	66	63	55	55
Hasartmängumaks	355	467	484	278	323
Tollimaks	402	550	509	308	373
Maamaks	520	556	757	755	803
Maksutulud kokku:	64 938	79 801	84 614	77 878	76 621

Allikas: Riigieelarve ... 2011, MTA, autori arvutused

Lisa 2. 2006-2010. a ettevõtete vara, kohustused, omakapital, aasta lõpu seisuga, tuhat eurot

Aasta	2006	2007	2008	2009	2010
Vara kokku	32 775 740	40 210 405	43 343 468	45 253 278	49 032 962
Käibevara	14 269 039	17 452 500	17 086 425	16 765 527	17 970 202
Varud	3 816 327	5 125 761	4 418 229	3 879 786	4 196 977
Põhivara	18 506 701	22 757 905	26 257 044	28 487 751	31 062 759
Lühiajalised kohustused	9 308 485	11 915 877	11 821 537	11 567 576	12 406 699
Pikaajalised kohustused	6 552 533	7 895 527	9 673 650	9 891 397	10 924 699
Omakapital	16 914 722	20 399 001	21 848 281	23 794 305	25 701 563
Aksia- või osakapital	3 824 912	4 218 705	4 503 749	4 691 480	5 113 049

Allikas: Ettevõtete majandusnäitajad ... 2012

Lisa 3. 2006-2010. a ettevõtte investeeringud, lisandväärtus, tootlikkusnäitajad, tuhat eurot

Aasta	Ettevõtete arv	Tööga hõivatud isikute arv	Töötajate arv	Investeeringud põhivarasse (k. a kapitalirent) kokku	Materiaalse põhivara müük müügihinnas	Toodangu väärtus	Lisandväärtus
2006	47 507	463 690	450 215	3 475 432	643 421	22 105 382	8 061 103
2007	53 012	484 926	470 377	4 293 682	755 420	25 729 272	9 366 503
2008	55 653	476 885	461 750	3 563 665	485 670	25 636 560	8 897 328
2009	56 095	417 281	400 644	2 240 010	559 371	20 372 676	7 264 327
2010	58 347	400 127	382 215	2 254 810	492 174	23 313 517	7 832 386

Allikas: Ettevõtete majandusnäitajad ... 2012

Lisa 4. 2006-2010. a ettevõtete tulud, kulud ja kasum, tuhat eurot

Aasta	Müügitulu	Kulud kokku	....palk	....sotsiaalmaks	..kasum põhivara müügist	Ettevõtte tulumaks	Puhaskasum (-kahjum)
2006	37 629 824	35 266 698	3 051 319	1 030 368	430 896	141 730	3 913 055
2007	44 686 984	41 929 009	3 833 592	1 291 481	464 938	188 242	3 958 457
2008	44 648 642	43 068 131	4 204 084	1 413 833	205 845	208 551	1 365 820
2009	33 896 457	32 960 868	3 409 178	1 167 314	68 078	201 852	474 584
2010	38 172 105	36 386 658	3 280 985	1 128 723	92 631	155 718	2 044 948

Allikas: Ettevõtete majandusnäitajad ... 2012

SUMMARY

TAX REVENUES UNCOLLECTED BY GOVERNMENT DUE TO BANKRUPTCIES

Birgit Haasmaa

Cooperation between the state and the entrepreneurs is vital for social development. It is the state's obligation to provide a stable and sustainable economic environment. By doing so, it provides the society with public services, national security and efficient economic policy. In order to better perform these tasks, the state needs financial means, primarily generated from the business sector operations. The main purpose of a business venture is to earn profit and increase sales. Successful businesses bring the state larger and stable revenues.

The topics of tax revenues and filling of the state budget are particularly critical during an economic crisis. As the indicators of economic activity recede, demand drops and the volumes of gross outputs fall, businesses get deeper in trouble with meeting their financial obligations arising from the economic activities. Extensive liquidation of businesses and slowing down of cash turnover from the business sector sets limits to state budget funds and impedes the inflow of the planned tax proceeds. This, in own turn, sets limits to the conveniences provided by the state to members of the society. Hence all economic factors will have to adjust to the new market conditions. However, if a state needs to be more effective, it will be vital to guarantee the flow of essential resources in the state budget. An inadequate market system requires the society to get involved in economy. The economic-political measures taken by the government should guarantee economic and social equality in the society.

The aim of this Master's thesis is to establish the amount of revenues uncollected by the government due to bankruptcies. Bankruptcies declared in court in Estonia in 2006-2010 have been studied and the uncollected tax revenues are viewed by types of taxes and industries.

It is important to study the changing dynamics of bankruptcies in Estonia during the economic expansion and depression. In recent years declining economy has reduced companies' solvency, making this a burning topic. Another reason for choosing the topic is direct connections between a country's prosperity, sustainability and the inflow of tax revenues.

For the public sector its main source of income are being tax revenues that make up 75–80% of the total income. Therefore tax revenues constitute a vital factor in guaranteeing the stability of Estonia's economy. The scope, in which bankruptcies have decreased tax revenues as well as other possible aspects accompanying bankruptcies must be investigated.

Going bankrupt is related to company's solvency, affected in own turn by different factors. In the theoretical part of the paper the nature of various economic cycles is compared to bankruptcies. In addition to a debtor, another participants in the bankruptcy proceeding are creditors, incl. the state. The detrimental effect of bankruptcies on tax revenues are analysed in this paper. In this paper an overview is given of the most important stipulations of a bankruptcy proceeding, incl. a comparison with other countries.

The empiric part of the thesis explores the value of the assets of insolvent businesses and the dynamics of their tax liabilities prior to their declaration of bankruptcy. The main emphasis lies on the analysis of tax revenues uncollected by the state due to bankruptcies declared in court in Estonia in 2006-2010. Additionally, tax liabilities are analysed by businesses operating in different branches of economy. The branches of industry where tax revenues collected by the state have reduced the most have been established. Tax revenues received later on as a result of a bankruptcy proceeding are also being discussed. The most important circumstances arising from bankruptcies in

which regard Estonian Tax and Customs Board should be making adjustments, are pinpointed in the paper.

In this paper tax revenues uncollected due to companies' bankruptcies have been determined. In 2006-2010, 1350 companies were declared bankrupt. Due to these companies the government has now received 1.68 billion kroons. However, these were legally announced bankruptcies and not by the general assembly of the insolvent companies.

The empiric analysis of bankruptcy statistics in the same period revealed that the wave of bankruptcies arrived later in Estonia than the global financial crisis broke out. As only declared bankruptcies were studied, this result was predictable, since the institution of a bankruptcy proceeding is usually time-demanding.

It was found out in the paper that economic expansion and depression affect the number of bankruptcies with a delay. In the period of expansion (2006 and 2007) the number of declared bankruptcies as well as their tax liabilities stayed stable. 2008 was the year of economic depression; the number of declared bankruptcies and the related tax liabilities rocketed up in the economic years of 2009 and 2010. In 2008 it was possible to detect certain increase in the number of bankrupt companies; the uncollected tax revenues, however, remained on app. the same level as during economic expansion. 2010 was the first expansion year after depression, displaying, however, no evidence of the decrease of bankruptcies.

The analysis of tax liabilities of Estonian businesses gone bankrupt in 2006–2010 revealed that by the time of bankruptcies were declared, the average accrued tax liability of businesses was at least one million kroons plus the nearly 30% of past due interest. In 2006 the same amount reached above 110 million kroons. In 2009 it was nearly half a billion and in 2010 0.6 billion kroons. The main problem lies in the belated submission of bankruptcy petitions. The empiric analysis indicates that in several cases businesses started accruing tax liabilities already two years earlier. This tendency is particularly evident among businesses that went bankrupt in 2006–2008. In the two subsequent years companies' tax liabilities were growing for app. a year before they were finally declared bankrupt. This means that bankruptcy proceedings have been initiated sooner

during the economic recession. However, the amounts due have been larger than at the time of the economic growth.

Belated submission of bankruptcy petitions could also be noticed among abated bankruptcies. Although the author lacks data on the tax liabilities of the abated businesses, it appeared they made up over 50% of the share of insolvent businesses in most years. For the state this means full writing off of their tax liabilities. It has been estimated that uncollected revenues from abate bankruptcies equal with uncollected revenues from declared bankruptcies.

By different types of taxes, the liabilities of bankrupt companies are mostly made up of unpaid VAT, but the share of unpaid Social Tax is also considerable. The data revealed that the share of VAT in overall tax liabilities started increasing together with the bankruptcies declared in 2008. With earlier bankruptcies, the share of corporate income tax liabilities made up app. 50% of the total liabilities. Behind the high percentage of VAT liabilities lies the tax base of VAT that is considerably larger than that of the other taxes. Estonian tax structure displays a vast overbalance of consumption taxes. Hence in the period of depression, when the demand drops, bankrupt companies have the greatest impact on VAT proceeds. The conducted analysis confirmed that VAT is the most affectable tax type.

The impact of bankruptcies has always been obvious in the sector of wholesale and retail sale, but when the crisis deepened, its negative impact became obvious in almost all branches of the economy. The impact has been extremely serious in areas related to building, primary industry and real estate. As the activities of these branches of economy are tightly interconnected, bankruptcies in one sector trigger a wave of bankruptcies in the other, increasing the overall amount of uncollected tax revenues.

In connection with satisfying the claims of creditors under bankruptcy proceeding, the government has earned back tax revenues from these bankruptcies in the amount of 150.4 million kroons. Comparing the tax liabilities of the bankrupt companies to later proceeds, it became evident that claims had been satisfied in the extent of 9%.

A strong correlation exists between an economic cycle and insolvency, the relation is also confirmed by the empiric part of this Master's thesis. Proceeding from the topics discussed in this paper, bottlenecks were detected, deserving more attention from the Tax and Customs Board. Basic problems:

1. Bankruptcy proceedings are initiated too late. Estonian Tax and Customs Board should focus more on the evaluation of the financial position of businesses and be able to quicker detect insolvency and submit a bankruptcy petition.
2. Too large share of VAT in overall tax liabilities of bankrupt businesses. The Tax and Customs Board should increase VAT control and recovery proceedings.
3. In the years of economic depression, the number of bankruptcies has grown simultaneously in different industries. The building sector, manufacturing industry and real estate sectors are particularly tightly connected. This has caused considerably larger tax liabilities. Therefore it is necessary that Tax and Customs Board paid more attention to these sectors and made rearrangements that were more effective than previously.
4. The government does not get back enough money from a bankruptcy proceeding. Measures must be found to get Tax and Customs Board more secured rights in a bankruptcy proceeding.

The author is of an opinion that by paying more attention to the problems pinpointed in this paper, the number of future bankruptcies and the uncollected revenues would be smaller and the amount of satisfied claims larger.